

І. К. ГАЛІСЕВИЧ.

ЦИГАНКА АЗА або ХАТА ЗА СЕЛОМ

Драма в 5-ох діях, зі співами і танцями.

Переклад Єронима Калитовського.

Ціна 50 центів

Нью Йорк Н. Й.
1920.

Копітом і накладом друкарні Павла Петрова
157 Лет 4-та улиця, Нью Йорк, Н. Й.

ПАПТИРУРИ до українських драматичних ТВОРІВ.

Безталанна, драма в 5 діях	8
Бувалчина, комедія в 1 дії	8
Бурлака, драма в 5 діях	6
Викованець, комедія в 3 діях8
Вихрест, драма в 5 діях	8
В неволі темноти, комедія в 3 діях8
Дай серцю волю, драма в 5 діях	\$1.0
Добрі діти, образ з життя американських школярів	\$1.2
Душогуби, драма в 5 діях	8
Душогубка, драма в 4 діях6
Дячиха, комедія в 4 діях6
Жидівка вихрестка, драма в 5 діях8
За Немань іду, опера в 4 діях	1.2
Запорожський Клад, комедійо-опера в 3. діях	\$4.5
Катерина, драма в 4 діях	8
Кохане в мішках, водевіль в 1 дії	3
Мазепа, драма в 5-ох діях	3
Мати наймичка, драма в 4 діях8
Невольник драма в 5 діях	1.2
Нещасне кохане, драма в 5 діях	1.2
Ой не ходи Грицю та на вечерниці, драма в 5 діях	1.75
Орися, малюки з міщанського життя, в 4 діях6
Панна Штукарка, комедія в 3 діях6
Шімста жидівки, драма в 5 діях	1.25
Повернув ся із Сибіру, драма в 5 діях8
По ревізії, етюд в 1 дії5
Пошились в дурні, комедія-опера в 3 діях	1.25
Сатана в бочці, комедія в 1 дії8
Сватане на вечерницях, водевіль в 1 дії8
Тарас Бульба, драма в 4 діях8
Хмаря, драма в 5 діях8
Циганка красавиця, комедія в 3-ох діях	1.50
Ях ковбаса та чарка, то минеть ся й сварка, водевіль в 1 дії50

Хорові пісні.

Била жінка мужика, хор мішаний	20
Варшавянка, хор мішаний	30
За тебе Україно (гімн) на хор мужеський	30
" " " мішаний	30
Згадка, хор мішаний	20
Побратає сокіл, мішаний хор	30
Разом товариші в ногу, мужеський хор	25
Съміло други не таряйте, хор мужеський	30
Шалійте, шалійте, хор мішаний	35

Всі замовлення посыайте на адресу:

Paul Petriw, Printing & Book Store

I. K. ІАЛЯСЕВИЧ.

Циганка Аза

↔ АБО ↔

Хата за селом.

Драма в 5-ох діях зі співами і танцями. --
Після повісті Й. І. Крашевського.

Перевів на українську мову Єронин Калитовський.

Ціна 50 центів

Нью Йорк, Н. Й.
1920.

Коштом і накладом друкарні Павла Петрова
157 Гест 4-та улиця, Нью Йорк, Н. Й.

ОСОБИ.

Лепюк — господар.
Мотруна }
Пилип } його діти
Максим }
Скоробогатий } старости
Ходицько }
Вацько
Горшина }
Іван } парічки
Грицько }
Ваврик }
Васько }
Фед'ко }
Гандя }
Маруся } дівчата
Мокрия }
Маланка }
Апраш — ватажок циганів
Тумрій }
Ялча }
Пузя } цигани
Витъва }
Діго
Аза }
Самра }
Фея } циганки
Йга і Бруля }
Голуб, — дід лірник
Цигани, циганки, господарі, дівчата і парічки.
Річ діє ся на Поділю.

АКТ І.

(Сільська околиця, вкрита ріжнородною деревиною. З лівої сторони до середини села котел завішений на дрючках, під ним огонь. Довкола порозкидані знаряді господарські, як плуг, коси, рала, колеса і т. и. На переді сцени до лівої руки стойть розлоге дерево — під ним маржина — відтак кілька порозкиданіх шмат, клунків і тлумочків. При огни сидить Самра, жінка Ашраша, з головою звішеною на груди. Дирить ся сильно на дитину, що лежить в неї на колінах. На переді з правої руки Витьва і Діго буть для забави в долоні. На галузі розлогого дерева сидить молодий циганчук, доїдаючи кусень солонини з хлібом. Стара циганка воркотячи сердито розносить страву в мищиках, котру набирає з кітла. Друга циганка розносить горнятками пиво. Тумрій в опущеною головою стойть опертий о дерево, не зважаючи на те, що ліє ся навколо нього. Янча, хлопець 18—20 літ в товаристві кількох молодих циганів і циганок забавляють ся веселим танком. Пузя низький, присадкуватий циган, поганий як чорт переходить з ненавистею, споглядаючи на Тумрія, не мішаючись до забави. — Кузня).

ЯВА І.

Съпів: — (хор.)

(Тумрій, Янча, Пузя, Витьва, Діго, Самра, Фея, цигани, циганки і діти).

Увертюра

4.

(За шіднессенсм завіси образ як рисше.)

Гей вольна дружино, ставай тут у
коло.

Нового витай нині брата!

Най пісня під небо полетить соколом,
Най вийдуть до танцю дівчата!

Тумрій най живе нам! бо зух бо лепінь
До танцю і праці

Заєдно охочий,

За двох стане він!

В нього рамя мов зі стали,

Він як молот візьме,

Ковало зелізне

Сипле іскри до повали.

В нього личко мов той май

Око мов огонь горить.

В честь його усяк съпівай,

Разом пісню затягнімо,

Щоб лунав від съпіву гай

Жий Тумрію, жий нам жий!

Ти наш брат, ти днесь вільний!

Чардаш (танцюють): по танци:

Усі: — Най живе Тумрій! Многих літ!

Янча (до циганки): — Гей стара,
сивухи!

Цигани: -- Горівки, пива, солонинки!
давайте баби.

Діго (при забаві в танци вимахуючи
рукою): — Тепер черга на мене... настав
лабу (бє).

Янча (пє): -- На здоровл€ Тумрія!

Усі: — Сто літ най живе!

5.

В и тъ в а (потрясаючи рукою з бо-
лю): — Ай, ай, побий тебе лихо! Впалив
як копитом.. Ні, ні, вже не хочу.

Д і г о: — Га! то програвесь. Давай
тютюн!

В и тъ в а: — Чи я дурний? (втікає).

Д і г о: — Ох ти нехристе! (гонить
за ним, піймавши моцюють ся. Загальний
сміх).

А з а (виходить зі шатра прибрана,
усьміхнута): — Веселої забави, мої братя!

У с і: — Най жис Аза, княгиня ватаги!

А з а: — Що, не гуляєте? (відходить).

П у з а (істъ): — Го, го, стрівай ли-
шень, най но покріпимось їдою.

ЯВА II.

(Тій-ж, Яга вбігає засапана.)

Я г а: — Ох, ох!

У с і: — А то що такого?

Я н ч а: — Чи чорт захорів і біжиш по
ліки?

Д і г о: — Гей, гей! Дивіть яка сатана
без духу!

Я г а: — Де Аза?

П у з а: — А чого питаєш ся? В дворі!..

Я г а: — В дворі? А Тумрій?

Д і г о (показуючи): А он там!

Я г а (підходить до Тумрія з'єдливо):

— А-а-а!.. ти ще тут? великий пан! ще не втік новий газдо!.. го, го, го! що за ласка! Тримаєсь ватаги, поки з кітла дають жерти, а потм навіть не скаже: спасибі! бувайте здорові! і піде на чотири вітри... (люто) Плюгавий гаде!

Усі: — А то що сталося такого?

Діго: — Збожеволіла бісновата!

Янча: Як ти съмієш опирице?

Яга: — А-а так! ще го борониш! вступайтесь за ним! носіть го на руках, спрявляйте бенкет, съпівайте, гуляйте, на його честь! Він вам ся за тоє відвдячить!.. Го! горячої смоли, отруї, зрадникovi! відстуপникovi!

Янча: — Мовчи чарівнице!

Пузя (остро): — Або що то має значити?

Яга (пристрестно): — Шо має значити? той перекінчик — зрадник видає ватагу...

Усі: — Що?

Яга: — Остає тут... в селі...

Діго: — Здуріла баба!

Усі: — Ні... то не правда.

Діго: — Нема мови; здуріла баба!

Витьва: — Біжіть по коновалі, найсі лоб спростує.

Яга: — То вам всім очи чорт більном заступив, коли не бачите що ся діє!... А за

ким то він по цілій ночі з табору пропадає? За ким вистоює он там що вечера на вигоні під ыльшиною?... Відьма біляв... Лепюкова дівка так му поробила.

Усї: — Мотруна?

Яга: — А так Мотруна! проклята мухичка!... Таж нині вже ціле село об нім говорить.

Тумрій: — Проклін на вас!

Пуз'я: — Воскова лялька, та піна водна!

Усї: — Ха! ха! ха! конопляна цяця!

Витьва: — Така млява дівка... все рівно що солонинка без солі!...

Янча: — І вона цигана вольного малаби піймати! Ні! сьому не бути! (приступаючи) Тумрію!

Тумрій: — Чого хочеш брате?

Янча: — Чувесь, що рідна тітка самого чорта на тебе вибріхує? Чи то правда... (Тумрій мовчить) Мовчиш?!

Дідо: — Скажи, що то не правда а так ій рот плюгавій кулаком заткаю, що до віку свого слова не промовить.

Усї: — Завдай ій брехню Тумрію, скажи що не правда! (Тумрій мовчить).

Усї: Га, відступник.

Тумрій (встає): — На бік! Геть!... я вільний... я вже відслужив довг вашій ватазі... я визволив ся... не маєте права мене з'обиджувати! (переходить).

Янча: — Отже се правда! лишаєш
ся тутки!

Усі: — Поганець!

Діго: — Та бо, виджу, він дійсно
одурів.

Янча: — Ет! пусте! Що там на хвилю
задурив ся дівкою, от.. велика річ!.. Гай-
гай, най но почує туркіт таборного воза,
пісню циганську, ту пісню чудову, ту жи-
ву, що за серце хапає.. з ланцюха вірве ся
і полетить за нами, хоч би на край сьвіта.

Съпів Н. 2.

Дармо дівчина білява
Вабить манить го очима,
Єї вродя не вчарує
Вольного, циганів сина!

Бо очий голубих погляд
У задумі смутку стине,
Як циганочка погляне,
Мов жаром тебе обкине.

хор.

Не для цигана сидіти
В хаті при скучній роботі,
Він летить у сьвіт широкий,
Він щасливий на свободі!

Єму мила лише пустиня,
Шум потоків бистротечних,
Мов орел він там бує
По просторах безконечних.

хор.

Не для нього ті палати,
Де богач привик сидіти;

Він ғолить шатро убоге
Над усім богацтва сьвіта!

Хочби часом ненадійно
Він попав в гірку неволю,
Як почує пісню нашу,
Мов сокіл летить на волю

хор.

(По съпіві.)

Ну розваж, Тумрію... послухай голо-
су твоїх братів, щирих, сердечних, покинь
твій замір нерозумний, ідь з нами... а ми
вважай, ми в сій хвилі, на місце Апраша,
ватажком тебе окличем.

Діго: — Думка якраз! най жиє Тум-
рій!

Усі: — Згода! згода! Най буде стар-
шим, най жиє!

Тумрій: — Я, ватажком, я стар-
шим... в свою руку візьму ватагу... піду
з ними (до себе) а її, її, більше бачити
не буду! О ні, ні! за ніякі скарби сьвіга!

Янча: — Ну і щож?

Тумрій (по хвали борби з собою):
— Ні!...

Усі: — Га! нікчемний!

Яга: — Знала я тое на певно!

Діго: — Підлій гульвісе! братів поки-
дає... Йому з хлопами спати а не ватажити
вольній дружині.

Яга: — Проклін на єго голову! про-
клін (Тумрій сідає байдуко).

У с і: — Зрадник, зрадник.

Д і г о: — Заяче серце!

У с і: — Ха! ха! баба! відважний
як заяць.

Я г а: — Проклін на його голову! про-
клін!

У с і: — Баба! йому в попелі сидіти,
по печі грітись (відходять з глумованем
і насымішками).

ЯВА III.

(Тумрій, потім Мотруна.)

Г у м р і й (сам): — Глуміть ся! про-
клинейте!.. а що мені вчинити може глу-
моване ваше! в груди моїй інъша гадина
гніздить ся... гадина від вашої злости лю-
тійша... День цілий не бачивем Мотруни
на очі! Даремно коло єї хати мов хмара я
блукав, навіть здалека не побачив. Може
там єї вже збаламутили бідну, серце єї від
мене відклонили. Жінкою цигана! Ні... на
то єї батько, брати, ніколи не зізволять...
Ох, на туту страшну думку!.. але ні, ні!..
так не буде! Она мусить бути моєю!.. а
тоді, хто не позавидує моїй циганській
долі? (глядить на право). Ох! от се вона!
(біжить) Мотруно! Мотруно! золото мое!
Прецінь прийшла. Прецінь виджу тебе,
пташечко моя!

М о т р у н а: — Добрийдень, Тумрію,
але мені спішно, мішки відношу до Гор-
пини.

Гумрій: — Почекай! Дай хоть поглянути на себе! Чому то день цілий не вийшла з хати?

Мотруна: — Та що-ж! робота, тай і обмови людської бою ся!

Гумрій: — О тілько думок роїть ся мені по голові, стілько маю тобі розповісти. — Чи знаєш, ватага наша невдовзі має рушить в дорогу, покинути стависька.

Мотруна (зі смутком): — Вибираєшся! вже? (до себе) Біdnаж я бідна! Ох!...

Гумрій: Але я, Мотруно....

Мотруна: — Що?

Гумрій: — Мій съвіт тутки кінчить ся, при тобі.

Мотруна: — Не вже-ж? Боже!...

Гумрій: — Я лишаю ся тутки!

Мотруна: — Ох, лишаєш ся!.. сколе мій, коханий, любий! (кидаєш йому на шию).

Гумрій: — Далеко від тебе, чи мігби я жити?

Мотруна: — Отже се правда! останєш тутки. О матінко Христова! яка я щасливá. (опамятуєшся) Ох мій Боже! а батько! а брати! (з роспокою) Забула за них! нещаслива година.

Гумрій: — Що тобі голубко?

Мотруна: — Лишенко нам, Тум-

рію!.. О, ні! ти не можеш, не повиненєсь покидати ватаги.

Тумрій (здивований): — Мотруно!

Мотруна: — Подумай лишень, що нас тут чекає...

Тумрій: — О, я вже думав... передумав... і остаю!

Мотруна: — Але ж нещасний! батько мій на слоб наш ніколи не зізволить — чуєш ніколи, я го знаю.

Тумрій: — Га! побачимо!

Мотруна: — На кождім кроці переслідувати тя буде безпощадно! бою ся за тебе! утікай!

Тумрій: — Коби ти лиш мене кохала, ясочко моя, не дадуть мені ради... ані біда, ані люди!

Мотруна: — Тебе кохати я не перестану, куда підеш, куда ся повернеш, серцем на край сьвіта за тобою полину... думкою за тобою полечу.

Тумрій: — Не лякай ся серце! любов нам долю нашу осолодить... заживем як в раю.

Мотруна: — Ох, се нещастє то ворожить, коли батько не благословить а проклинає.

Тумрій: — Проклинає!.. Га, страх, тобі перед батьковим проклоном! а може страх перед циганською долею гіркою! Ох! То ліпше може відразу отверто ви-

Знай! Хоч циган я, однак, сумлінно не хочу тебе губити. Коли прикажеш, я сей час готов вибрати ся з відсі... пок.. хочбим мав третього дня пропасти з горя і розлуки, так я пішов, коли тобі лячно!

Мотруна (жалко з закидом): — Ох Тумрію, Тумрію! (закриває очі, плаче).

Тумрій (живо): — Ти плачеш, ягідко?

Мотруна: — Плачу, бо годі душу єїдобрati в того, кому ся єї дало, а як тебе власні муки не лякають, відважно знесу я і мої.

Тумрій: О, любко сердечна, перестань журитись! Побачиш, побачиш, де нам щастя самого люди позавидують, як тепер самого коханя, бо Ти мене кохаєш. Мотруно, кохаєш правда?.. так як я тебе кохаю, безглядно, над житя власне, над сьвіт і над люди!... (садає під деревом).

Мотруна (тулить ся до него): — О, мій милий! Від першої нашої стрічи, я твоєю стала на віки. Чи тямиш той ранок на есні..., сонце що тілько підвело ся, пташки съпівали, скрізь витаючи весну... я несла оберемок хворосту до хати... тоді жалко тобі стало моого двигання, ти відібрав від мене хворост і поглянув на мене так... так... що я...

Тумрій: Шо ти — мов та зоря на небі і ціла спалахнула і я напивав ся твоєю красою, ненаглядною і той вид так

глубоко застряг в мою душу що вже дня того нічого більше я небачив, крім личка твого чудового і коси золотої і не тямив, що роблю того дня. Роботу в кузні хотів я тим борше скінчти, щоби скорше з тобою побачитись, щоби натішити свої очі твоїм видом, а ухо своє твоїм милим, солодким голосом. І так було день в день і так було що години! І думкою тобі мов той ےуж серце ми обвило і вже не питав я себе, чи то ява чи сон, чи я на землі, чи в небі, чи я при змислах тверезих, чи тільки очарований.

М отруна: — О, говори, говори! чого ти замовк? я не знаю, чи се не чари то мое коханє, але на те присягнути можу, що жадна... жадна сила з тобою мене не розлучить... Ми разом мусимо бути на смерть і жите.

Т умрій: — О так! на смерть і жите! (обнімає єї) Мотруно серденько!

М отруна: — Тумрію, коханий мій! (обіймають ся в тій хвили, не спостережено підсуває ся Лепюк).

ЯВА IV.

Тії ж і Лепюк.

(Входить Лепюк від правого боку. Підходить поволі під шатро, не спостерігаючи однак ні Мотруни ні Тумрія.)

Л епюк (жалібно з сумом): — Що то діє ся? Таборний віз зладований, відіждають? відіждають? щобись пропа-

ла чередо чорна, щось сюда приплуталась, не знати за чим і чого!.. Мало тобі сьвіта, землі довкола, щобись сюда пхала ся в той куток тихий, незнаний на лай, ганьбу і сором! Погляд ваш огнем палить мою душу. Мова, мов сверлом мозок розриває! По що вам було сюди заходити, на що старому серце застигле ранити? Як вас відрік ся, давно про вас забув і добре ми було і спокійно, аж нараз знов пекло вас привело сюди і спокій мій сколотило... А тепер і ночию сон мене не береТЬ ся і в день нудьга нападає, перед людьми втікаю. А прецінь годинами цілими лежу укритий під шатром, пісні ваші наслухую, голосом ващим впиваюсь! Ох! коли-б пропало племя пройдисьвітне, всіма прокляте! (оглядаєсь з переляком, спостерігаючи, що за богато проговорив ся і в тій хвили спостерігає Тумрія і Мотруну в обіймах і лято до них кидає ся). Га!! (Мотруна хапає замітки і втікає. Лецюк хоче єї догонити, але Тумрій заступає йому дорогу). Га! то ти! (хоче кинутись на нього, Тумрій повздержує єго прибравши горду, съмілу поставу. Лецюк на хвилю не може прийти до слова, відтак вибухає проклоном) Проклятий волоцюго, гинь! (знов хоче кинутись на Тумрія, а цей повздержує його) Приблудо! Пройдисьвіте! Щоби земля тебе проковтнула, щоб огонь пекольний тебе похолонув" (хоче утікати) Псе!

Тумрій (рішучо): — Лиши ся не йди!

Лепюк: — Ти! ти! ох! Щоб грім тебе спалив, чорт живцем забрав до пекла... проклятий!

Гумрій (гірко съміє ся): — Прецінъ промовивесь широ, з душі самої... та чому проклоном? чому обидою?... Лепюку... брате!...

Лепюк: — Ішо я? тобі братом, дам я тобі залиянки. як лиш де ще раз стріну тебе на своїй дорозі!... чуєш... раз однісенький.

Тумрій (спокійно): — Стрінеш ти мене нераз батьку бо постановив тутки лишитись на все.

Лепюк: — Ішо? Спали тебе грім!.. Зістati тутки? в нас?

Тумрій: — Як раз хочу о тім з вами побалакати.

Лепюк: — Кажу тобі, лишитись тут не важ ся!

Тумрій: — Того мені ніхто зборонити не може.

Лепюк: — А... ти пропащий!

Тумрій: Мотруна мене кохає...

Лепюк: — То най і вона пропаде... проклін на ню!

Тумрій: — Проклоном серця з груди не вирвеш!..

Лепюк: — Падоньку мій! То вже ні-
є! ли не змию з себе того циганства
і погавового (закрив є очі з плачем) Ох,

ох! смерть приведеш мені заміром твоїм проклятим (сідає).

Тумрій (здивований): — Тим, що тутка мешкати хочу... ти-ж Лепюку, якого ти роду?...

Лепюк: — Я!?

Тумрій: — Твій рід також циганський, а прецінь ти осів тутки стало.

Лепюк: — Ох, се правду кажеш... проклята будь ся хвиля, що мене сюди принесла.

Тумрій: — Знов проклинаєш? таж ти тутки остав з власної охоти!

Лепюк: — Ох, за муки вічні не вчинивбім того (сідає). Послухай-же. Родичів моїх найдено замерзлих на дорозі до села того. Я, немовлятко, віддихав ще заслонений від вітру іх застиглими тілами... відтерли мене... тай виховали змілосердя. Та, яка то була жорстока ласка, Тумрію! Скілько в ній містилось ненависті і погорді гай, гай!.. ох! бо циганови піколи не пхатись між тії хрещені люди! Серед зъвірів диких, в тихій пустині о много безпечніший найде він захист. Скілько терпіння, пониженя, муки я переніс, я, від тих ненавистних мужиків. Того словами не розказати. Хиба кровію з під серця виплакати-б можна... Ох!... (затискає кулак).

Тумрій: — Жаль мені вас, Лепюку!

Лепюк (встає): — Та що там зі много було чи не було, того не навернеш. О діти мені рідні ходить, іх хотів-бим

ратувати, їх перед такою карою заслонити. Раз вже нехай щезне те циганство з роду моого!... То-ж чого Тумрію, влазиш мені в дорогу? Пощо мужикам тим пригадуєш рід мій пройдисьвітний.. щоб кервавиця моя довголітна пропала від разу? Щоб родину мою, ії спокій і будучність віддасти знова на съміх і погорду?

Тумрій: — Я кохаю.

Лепюк: — О, божевільний! Чому ж власне мою дитину, коли за тебе не можу сї віддати за ніщо в съвіті? Чиж для твого серця не будо іди тут у тім таборі? (показуючи на шатро). А ось під боком дівчину маєш мов цвітку цвітучу, мов мак у городі, чому ж другій съвіт хочеш завязати?

Тумрій: — Аза не для мене... я люблю Мотруну...

Лепюк: — Не правда!.. То дурість, то упір! Борба, перешкоди тебе подражняють. Як-би ти сї любив правдиво, то знаючи, яку долю ти сї готовиш, відтрутів-бі від себе, хоть-би до ніг тобі з плачем припадала. Іди, іди до тамтої, до котрої, скорше, чи пізнійше належати мусиш.

Тумрій (здихаючи): — Аза?

Лепюк: — О так!.. вір мені старому! Вже я переходив toti штуки. Тумрію! як товариш товаришу, як батько дитині так я тобі отворяю серце мое, щасливий, що перед своїм виговоритись, пожаліти можу... Ох, бо ти єще не знаєш, яка туга нутро розриває. Серце розпадає, коли від-

стане від своїх! коли їх не бачить, мови рідної не чує! Кілько то разів я хотів кинути хату, господарство, той нарід мені неприязний і ворожий, а втікати в ліси і дебри, до моєї ватаги, при ватрі циганській грудь зледінілу загріти, серце звеселити (закриває лицьо руками).

Тумрій: — Безталанний.

Лепюк (з горячкою): — Ох! Тумрію, сину мій! послухай мене, змилуйся! Не кидай ти товариців своїх для одної дівки, для чужих людей, бо пізніше пізнаєш і переконаєшся, щось за мотилем гонив а гадину піймав. Згинеш, знидіеш марно.

Тумрій: — Ні, батьку! витреваю і переможу всі труди і злидні. А той нарід впертий за свого мене прийме і шанувати буде.

Лепюк (гірко): — За свого! ха-ха-ха! За свого?! Нерозумна дитино!.. в голові тобі покрутілось. Втікай звідси, втікай поки є цілий, поки горячого сала за скіру тобі не налять!.. Поки на порох не зітре тебе той нарід, до якого прилягає душа твоя! Втікай.

Тумрій (рішучо): — Ні!

Лепюк (люто): — Геть, геть, забирайсь... виносись, хотъ на край сьвіта! Пріч з того села!

Тумрій: Ні! ні! Раз казав я, зістаюсь.

Лепюк: — Зістаєш?.. га?.. зістаєш конечно? Нічого не помогли мої просьби

ні перестороги? Га! То почекай же братику, колись такий! Стрівай лишень! Пізнаєш ти небавком ліпше Лепюка. Почекай! почекай ти пройдисьвіте проклятий! (затискає кулаки, і утікає в глуб сцени).

ЯВА V.

(Тумрій, Апраш, потім Пузя, Яича, Витъва і Діго. Яга цигани, циганки. Апраш, котрий перед хвилею надійшов з глубини сцени і мовчки прислухувався бесіді Лепюка опертий о шатро, вибухає гумливим съміхом
Ха-ха-ха-ха!)

Тумрій (оглядаєсь здригаючись):
— Хто тут (не охотно) A-a!.. то ти?

Апраш (здіймаючи капелюх, кланяється): — Віншуєм, віншуєм! нема що казати: хорошо принято циганські осьвідчини, просто палці лизати! А коли весіля?

Тумрій (остро): — Апраш!...
Апраш: — Повинен бісь запросити на слюб цілу ватагу, Пузу, Витъву, Діга, та витягнути старого Лепюка. Го! го! я його знаю, буде скавуліти з великої радости і зворушення, а зятя пригорне, до грудей своїх, що кости будуть тріщати, ха-ха-ха! То-ж спіши ся, спіши... готовий музики, бенкет... ми тобі послужимо, тільки ще нині перед вечером, бо нім сонце сковась за отсей бір, ми вже будем далеко!...

Тумрій: — Га!... пропадайте до сто чортів... і то як найскорше.

Апраш: — Що?.. не хочеш таких гостей на твоє весіля?... О-о-о, шкода, а

прецінь ми якісь свояки, з тобою, ба на-
віть з Лепюком. Тож годило-б ся!... так,
так годить ся, Тумрію, запросити кревних
на своє весілє... а зате побачиш... не один
таляр, ба навіть золотий дукат посиплесь
з циганської калити для хорошої Мотруни
на очіпок; на те даю тобі мое слово —
слово Апраша! Ха-ха-ха! (свище, даючи
знак і кличе) Гей чорна ватаго, приходить
сюди! скорше!

Пуза (в глубині): — Чого хочеш,
батьку?

Апраш: — Най тут всі сейчас збе-
рутъ ся, сейчас! (свише знов). (Цигани
надбігають з ріжних сторін).

Шо? що? що ся стало?

Апраш: — Маєм весілє!.. і притьмом
будем!..

Усі: — Славно! гура!

Тумрій (понуро): — Покиньте, А-
прашу... досить глузуваяя!....

Усі: — Най жиє Апраш!

Апраш: — Стрівай голото!.. не ве-
реши! (тишина). Кінчiti роботу достав-
лену з села! Щоб мені колеса, рала, плуги
і борони та друге дранте мужицьке до го-
дини було готове.... зрозуміло? (циган
бурчить з невдоволення).

Апраш (тупає ногою): — Мовчатъ
(тишина). Молодці, нехай віз таборний
ладять до дороги, а баби най манатки па-
кують... гони!...

В и тъ в а : — Пакувати манатки? а що нового?

А праш : — Мовчать кажу вам і робити, що приказую.

У с і : — Але чому? чому ж батеньку?

А праш : — Хто тут питати сьміє? Пріч з моїх очей до роботи! (всі відходять в глубину сцени) одні до кузні, другі направляють знаряди; баби прячуть всі маєтки і вяжуть в тлумочки; ціла робота відбувається даліше тихо, мовчки, до кінця акту, без згляду на слідуючі сцени довільно. Одні приходять, другі відходять на сцену).

А праш кланяєсь Тумрієви): — До стіп стелю ся газді новому... жедаю щастя і добра всякого на новім господарстві і в новій родині.

Т у м р і й : -- . От перестань вже раз глузувати.

А праш : — Дурний ти, Тумрію нерозумний.

Т у м р і й : — Най і так буде! Не тобі мене розуму вчити.

А праш : — О так!... другі тебе навчать... другі, побачиш. Навчить тебе Лепюк, мужики, ціла громада... будь певний. Не пожалують для тебе науки... тілько тоді буде вже за пізно, за пізно Тумрію...

Т у м р і й : — Що стало ся пропало. Годі чоловікови змінити писаної долі!

А праш : — Годі змінити? а то чому?

То-ж коли так дуже захотілось тобі Лепюкової дівки, що душі не чуєш, то досить тобі кивнути пальцем, най прибере циганське одінє і вандрує з нами.

Тумрій (з страхом): — Що?

Апраш: — Так! По прадідному звичаю, она за тобою іти має, не ти за ньюо...

Тумрій (з переляком): — Мотруна, циганкою?!

Апраш: — Чи велике чудо?.. а чомуж би ні? Що має личко біляче та косу ясну, нічого се не вадить. Відвар з дубини, та кора вільхова в хвилині єї перемінить! Го! го! нехай но стара Яга купіль її прилагодить і по своєму приправить, то буде чорнійша як сам чорт з пекла.

Тумрій: Що, Мотруна малаб ся змінити, втратити свою постать, съвітну мов сонечко ясне?... О, борше собі виколю я очі, на віки отемнію ніж на те пристану.

Апраш (з погордою): — Одурів, божевільний.

Тумрій (як висше): — Она циганкою?! ох за всі скарби съвіта, за душі спасеня, я не дав-бим діткнутись одного волоска єї коси золотої, за нічо в съвіті.

Апраш (съмієсь з великим глумом): — Ха!.. ха!... ха!...

Тумрій: — Съмієш ся!.. глузуєш, бо ніколи того не піймеш, старче сідоглавий. (вибігає зворушений).

А п р а ш (за ним): — Я не розумію? ге! ге! (киває головою) то однак зрозумів я добре, що вже по тобі, що ти, пропав на вікі, дурню зелений! (хвилю задумується) Гм! гм!.. (махает рукою) зрештю, нехай чорт своє забирає.

ЯВА VI.

(Тій ж — Аза, Васько, Гриць, Федько, Ваврик.)

(За сценою чути крики і накликування. Парібки за сценою далеко) Тримай! тримай! тримай!

Васько: — Гей, Ваврику! ану там застути єї дорогу!

Федько: — Туди, туди забігай!

Усі: — Тримай!.. Не пускай! Лапай циганочку! А-гу! а-гу! а-гу!

А п р а ш (глядить): — Що се?.. А-а, то Азя з парібками дроchet ся!.. топустит лівчук (відходить трохи на бік).

Аза (вбігає съміючись): — Ха, ха! ха!.. скімаки! не піймаєте ви мене, не догоните!

Сыпів.

Аза! Аза! Аза! Аза!
Та проклята, та проказа!
Чорна, мов та саджа
Все на хлопців важить,
Я їй ся не бою,
Маю милу свою!

Аза! Аза! Аза! Аза!
Та проклята та проказа
Чарівниця з пекла,
З чортом наклада.
Но, щоби сконала
Мене не піймає!

Апраш: — Азо!.. Азо!.. здурілась?
що виправляєш?

Парібки (вбігають): — А ось!
єсть!... є тут!

Апраш (стає між Азою а паріб-
ками): — Гов! гов! навіджені!

Фед'ко: — Ет, що там будеш зва-
жати на кудлатого чорта! съміло до неї...

Парібки: — Съміло, остро до неї!..
Грицьку, лапай прямо за шию!

Грицько: — Овва! таж вона драпає!

Фед'ко: Ну, а ти як хотів? Тож ю
сам чорт пазурі подарував.

Апраш: — Но! досить того!.. до
Ази) О що се пішло?

Аза: — Ет дурниці, батьку! Вертала
я зі двора коло ставу я вони поїли коні.
Як тільки побачили мене, зараз до мене
стали зачіпати. Одні казали танцювати,
другі съпівати, треті ворожити (показує
на Гриця) А он той хотів мене поцілував-
ти.

Гриць: — А но хотів і хочу, а як
не засъпіваєш, то і поцілую (посуває ся).

Аза (залицюєсь): — Чи справді?

Грицько: — А бігме! обійму! і
цмокну на всю губу!

Аза: — Ано! ано! Спробуй тільки!
спробуй медведю!

Апраш: — Азо далабісь раз спокій
(до парібків) От не встидно вам зачіпати
дівчину?

Грицько: — А чому мене очарувала?

Аза: — Бідолаха!

Грицько: — Чорна гадюка мов та
саджа з комина а хлопа до неї тягне як
вудилом...

Фед'ко: — Коби-то тілько хлопа,
вона самого дідича вчарувала.

Парібки: Так, так!.. Не може бути
інакше! Чарівниця, справедлива відьма.

Аза: — Коли так то почекайте! зараз
рас всіх в кабани заміню, тілько чари від-
правлю...

Парібки: — Ай! Ай!

Апраш (съміючись): — В кабани!
на що їх міняти, коли вони вже є!

Парібки: — Що кабанами? (тілько
споглядають на себе).

Апран: — Ще й якими!.. годованця-
ми (съміє ся з Азою).

Парібки: — Е-е-е... не правда.

Васько (до парібків): — Ще те-
пер не правда... але пощо зачіпатись з
лихим, коли спить? Чорт жартів не знає!

Федько: — На то є рада... от вода
під боком, бовх дівку у ставок тай всьо-
му конець! Як чарівниця, то піде на спід
і капут!

Парібки: — Відьма з лисої гори,
що на кочерзі комином їздить!

Федько: — Знаємо ми вас!.. Знаємо,
що ви за одні. Так тільки... у... вйо! тай на
лопаті поїхала.

Сыпів № 6 (сольо)

Ой краче, краче, крук-ворона,
Краче голодна,
Ой знаєш чорнобрива,
Шо ти за одна!
Ой кличе пугу! пугач здуба
Тай із дубочкою,
Ой знаєм, знаєм, циганочко,
Чия ти дочка!

Колись чорта полюбила
Віриш в його міць
То сідай ри там на лопату
Тай у комин, ниць,

хор bis

Ой даремне по лотоках
Бистра бе вода,
Ой даремно циганочка
Біжить до двора!
Ой як з того голубонька
Ястріб піре дре,
Так тебе він, циганочко,
Той панич зведе.

Колись Богови не мила

Віриш в чорта міць,
То сідай си на кочергу
Тай у комин гиц.

хор bis

Ой свище каня сива,
По небі кружить,
Так тая циганочка
По селу блудить!

Ой небудеш циганочко
По селу ходить,
Ой не будеш чарівнице
Хлопців ти зводить!

Ми в ставок тебе попремо
Тай у воду хлюсть,
Тож сідай он на кочергу
Швидше, у комин шустъ!

хор bis

ЯВА VII.

(Аза і Апраш.)

Апраш (до Ази, що сумно задумалась): — А тепер ми поговоримо...

Аза: — Зі мною?

Апраш: — А вжеж з тобою, козовперта! (люто) Що ти собі думаєш?.. що?..

Аза: — Но, но! дай но спокій! дай спокій. Бодай ти, не виставляй ся на сьміх.

Апраш: — Що?

Аза: — А так, так мій старий, зі мною тим способом нічого не вдієш... ні! твоя

нагайка не для мене — о тім добре знаєш.

А праш: — Азо!

А за (відвертаєсь приспівуючи): —
Ля, ля, ля, ля!

А праш (до себе): — Ох прокляту-
ща! ані руш з нею дійти до ладу.

А за (спостерігаючи циганів, що ла-
дяться до дороги): — А то що? шатро
звинено! Ковало на возі. Що то має зна-
чити?

А праш: — Від'їжджаємо.

А за: — Від'їжджаєте?.. так? від'їжджа-
ете без мене? бо я не поїду...

А праш (остро): — Чому?

А за: — Бо мені ся не хоче!

А праш: — Чому не хочеш?

А за (з гнівом): — А то що має зна-
чити? (сміється) Ха-ха-ха! Який же він
съміливий, питає ся чому? Не хочу тай
годі.

А праш: — О, знаю, знаю, де tota
причина!.. Панич білявий зі двора тримає
тебе тутки.

А за (з гнівом): — Апраш!..

А праш: — Раз прецінь мусиш почу-
ти щиру правду...

А за: — Я не цікава.

А праш: — Божевільна голову вжеесь
згубила.

А за: — Голову правда, але не серце.

А праш: — Так, чому ж тягом пере-
сиджуєш в дворі?

Аза: — Бо там мені мило, любо!.. бо
туди тягнуть мене покої пишні, богацтво,
золото, зеркала чудові, в котрих Аза собі
приглядатись може до волі а надівсе він...
панич білявий... такий закоханий що душі
в собі не чує. Послушний як дитина, що
днями цілими сидить у ніг моїх дивлячись
у мої очі. А як заговорить, то так солодко,
ласково такими пестощами, що до суду
віку хотілоб ся слухати тої мови...

А праш: — От дурійка, тай годі!

Аза: — Може бути, бо по правді
сказати, сама я не знаю, чого я хочу, де
мені ліпше... Коли, я в дворі душно мені
і тужно за вами; а як сюда прибігну, нуд-
но мені і сумно і знов спішу я до чого
раю, до панича білявого і палю його оком
моїм на жар, на попіл. Жартами торую до-
рогу, съміхом — мучу, колю, забиваю...
і то мені роскіш справляє правдиву.

А праш: — Ти хора?

Аза: — Зовсім ні, а так тілько хочесь
мені гуляти, вбиратись, кохати, пестити,
зраджувати, мучити, панувати.

А праш: — То-ж, щоби собі додогоди-
ти, хочеш ся запродувати?

Аза: — Га!.. всьо на съвіті запролу-
єть ся!...

А праш (з обуренем): — І ти мала-
бись?....

А з а: — О, серця моого не продам я ніколи, але погляд, косу, усміх, пісню... чому ж-би? чому ні? Але тото я поміж всіх вас ділю...

А пра ш: — Проклята.

А з а: — Мовчи старий... не маєш права мене зобиджати! Чи ти знаєш, що криється на дні серця моого, що я думаю, що чую? (з повагою) Можу я гуляти, вбирати ся в бляшки і в камені що ними мене панич обсипає, та коли то скину, остану неповинна і вийду з двора такою, якою входила.

А пра ш: — Ет говори ти собі здорова. А я знаю, що знаю і кажу ти, стережи ся! Хлопець закоханий і пан можний ні всьо безкарно відважитись може.....

А з а: — Хто?... Адась?... ха-ха-ха! а знаєш же ти панича того? таж правда, ти его бачив, та ж знаєш, яке то марне, хитре, застигле. Він відважить ся!.. ха-ха-ха! як пес, як невільник ховається переді мною — тьфу! крові в нім ні капельки... пережив він своє, нім му вус засіяв ся на губах... от літвак постарілий.

А пра ш: — Але втікай звідси, заким догадаєшся... тримай ся своїх циганів, ті одні палко вміють кохати, от я сам...

А з а: — Що, що?

А пра ш: — Баба моя ледви ноги во-лочить, от, кобись так трохи мала до мене серця...

А з а: — Ти Апраше? ти? ватажок? ох,

того вже надто. Ха-ха-ха!... ні! ні! так веселого дня в житю моїм я ще не мала... ха-ха-ха! (передражнюєсь) колибісь так трохи серце до мене мада... ха-ха-ха!

А праш: — І щож в тім съмішного... як то, я-ж прецінь ватакож.

А за: — Но, доволі того... а тепер на ново кажи поставити буду і мое шательце. Хочу відпочати...

А праш: — О, ні! виїжджати мусин сей час!.. сей час!..

А за: — Чи так?.. а но побачимо, побачимо!

А праш: — Ох, на Бога великого! хибань хочеш нашої згуби, заглади.

А за: — Згуби?.. заглади?... що тя так лякає?

А праш: — Все се село для нас самі нещастя приносить? Ватага люзом ходить.. Слухати не хочуть... бунт лідносять а най-ліпший робітник Тумрій....

А за (живо): — Що такого?

А праш: — Відрікає ся нас!

А за (з переляком): — Що говориш? Тумрій?

А праш: — На наші виїзд тілько чекає, щоб в тім селі осісти на завсігди...

А за: — Тут? ось тут? А для чого? Яка причина? Розказуй старий, розкажи зараз.

А праш: — Ось, та Мотруна, розум йому відобрала...

А за (з великим болем): — Ох! (закриває лице).

А праш: — То кров не наша... кров не циганська! мати його була ясноволосою мужичкою, а щоби крови чужої з нашою змішалась капелька, дух великий там в горі призначує єї на загладу.

А за (силуєсь на веселість): — Тумрій остає! Тумрій закоханий (съміссъ) ха ха-ха! залюблений в Мотруні хороший, як сніг білий, як водна лелія тихій! ха! ха! ха! і для неї остає.... повідаєш?

А праш (затискає кулак потім махає рукою): — Ей! відступник клятий!

А за: — Чудесно! ха-ха-ха! чудесно! ха-ха-ха! Та новина варта богато. Нагорода належить ся тобі... засьпіваю, тобі, затанцю -- що любиш? ха-ха-ха! Тумрій остає (присъпівує) з тиха ходячи по сцені, заглядає за куліси, перериваючи съпів супорожним съміхом, потім стає нагло перед Апрашом і рішучо говорить) Добре! Апраш, підемо, відїжджаємо.

А праш (радісно): — Азо!

А за: — Підемо з відсі! підемо на кінець съвіта і ще дальнє! Підемо до останку, до смерти навіть!... Відїжджаємо, ах зараз, в сїй хвилі.

А праш: О, так! в сїй хвилі!

А за: — Завтра може покине мене о-

хота, не стане сил' (задумусь на хвилину, розглядаєсь, потім говорить сумно). Гляди, як місяць на повни съвітить чудесно, він нам дорогу покаже. Дух великий був все вірним провідником циганів. (енергічно) Отже вперед! тілько швидко, швидко! чуєш батьку, за годину!

А праш: За годину! (виходить на ліво).

ЯВА VIII.

Аза сама.

Аза (сама): — Любить єї любить! остає! А зі мною? Що станеть зі мною, подумати ялечко! Годі мені жити без цього, годі! ох!.. (по хвили) Моглаб я остати в дворі, бачити його, стрічатись так... і глядіти, як він другу буде пригортати, та! Проклін на нього!.. Пріч з тими бляшками (здирає з себе окраси і намисто). Палять мені шию, руки, проч! Нехай собі цан того відбирає! Мені вже не до бляшок, забавці съміху.

ЯВА IX.

(Тумрій надходить задуманий.)

Аза (хотячи відходити здибує Тумрія): — Тумрію!

Тумрій: — А-а!... то ти! добрий вечір!

ЯВА X.

(Тумрій, потім Апраш, Янча, Шуза, Витъва, Діго, Яга, цигани, циганки, парібки, селяни, потім Аза.)

Тумрій (глядить на Азу): — Іша слива ьона! Не знає що журба. Сьміхом і піснею живе. З съвіта цілого съміє ся!.. (здригується) Що се? Віз таборний заскрипів. (глядить в глуб) Зібраң, готові... вже! вже!.. так швидко! так нагло! Га, нехай ідуть! нехай пропадають (хоче відійти, но спостергає надходячих, задержується) Ні! ні! будуть казати, іде, бою ся!.. хоч дивне щось мені ворушить ся в груди... по годові ходить! Пречінь то родина, брати!.. брати мої! Ох... (сідає під деревом закривши очі рукою, спершись на коліна і так позістає аж до кінця сцени) чути голоси і накликування, цигани збирають ся зі всіх сторін.

Шуза (кличе в глубині): — Гей! Діго?! Навертай на право! (виїжджає великий віз з лівої, всі цигани збирають ся довкола з тлумочками).

Гей баби, швидко на віз!

Фед'ко: — Стрівай, стрівай, а наші річи?

Витъва (приносить з іншими циганами знаряди господарські): — От маєте всео ваше.

Парібки (забирають): — Давай, давай! то мое! то мое!

Витъва: — Но! но! не так швидко, а де заплата?

А п р а ш (надходить): — Вже в моїй
калитці (показуючи ріЧи). Най беруть все
свое! (дає прикази, ходячи поміж вата-
гою).

Ф е д ь к о: — Но, слава Богу! що їх
прецінь чорт зараз звідси винесе!

А п р а ш (вимахує нагайкою): — А-
нуж там! чередо!.. кождий на своє місце
і далі в дорогу!

Ц и г а н и: — Ану, в дорогу!... їдьмо
в світ божий! гурра!

Проща́льний съпів.

(Цигани съпівають)

Гей ватаго жваво, жваво гей!
Вже в дорогу рушать час,
Радість съвітить всім з очий
Бо вандрівка жде на нас!

Циганови все на місце
Каменем не stati,
Бо би мусів як та пташка
В неволі сконати .

Гей ватаго і т. д.

Мужики.

Гей соколи, соколоньки
Не ідіть в дорогу,
Почекайте, не кидайте
Наших оборогів.

Пошо іти вам в чужиноньку
За кавалком хліба?
Тут же маєте доволі
Чого вам лиш треба.

Цигани.

Циган скуки не терпить,
Йому стати тут не сълід,
Бо сих ніг не пощадить,
Нубо братя далі в съвіт!

Він весело поспішає
Через луги, гори,
Там йому потоки грають
І темненькі бори.

Мужики.

Ой бувайте нам здорові
Ви бурлацькі діти,
Най вас смуток оминає,
Всяке лихоліте!

Ви нам коси насталили
Борони і плуги,
Щоб вас довго памятали
Наші ниви, луги!

Цигани.

Най кровава ваша праця
Не іде на марне
Най на нивах доспіває
Жниво тричи гарне.

Разом (цигани).

Най журба від вас втікає
Щастє все при вас витає.
Най вас Бог съвятий хранить,
Всім добром щастить!

Мужики.

Довго съвітом не блукайте,
А до нас ви повертайте,
Най вас Бог съвятий хранить,
В дорозі щастить.

(Під час съпіву виїжджає великий віз, на якому повно циганок з пакувками і тлумочками в руках; за ним менший віз запряжений в одного коника. Рух, гамір, веселість. Старші мужики-гонодарі присіно прощають ся з циганами; парічки і дівчата прощають ся з циганками, залинюючись, жартуючи, поштуркуючи і т. д. Апраш неспокійно оглядається за Азою. При кінці съпіву вбігає вона, засапана підходить до Тумрія, глядить пильно йому в очі, якби хотіла щось важного сказати, витягає до нього руки з зворушення; нагле вибухає судорожним сміхом, звертається мовою стріла і біжить до свого візка.)

Аза (до Апраша): — Батьку! втікаймо!.. панич буде гнати. (Апраш запопадливо обкриває єї хусткою, відбирає важки (ліци) від цигана, всідає на віз і поганяє коні, котрі рушають з місця. Тумрій наглими рухом поступає кілька кроків за ними, що нараз з напруженем всіх сил затримується і опирається о дерево, хватаючись обіруч за свою голову).

Завіса спадає.

Увага: — Сцена Ази і Тумрія відбувається на самім переді сцени уже по прощальнім съпіві, то музика грає але *pianissimo* мельодрам, котрий єсть мовою відгомоном скіпченої сцени. Під час того в глубині сцени прощають ся з мужиками цигани.

АКТ ДРУГИЙ.

(Нутро Ленюкової хати. В глубині сцени двері вітровіні, через які видно передмісток; даліше огорожа освітлена заходячим сонcem. З лівого боку велика піч на хліб з припічком. Перед печею двері до комори. По лівій стороні вікно. Під стінами як звичайно лавки і скрині, жердка на одіж, як звичайно, — в місцевій хаті)

ЯВА I.

Голуб, потім парічки, дівчата, Мотруна, в кінці Яцко. За піднесенем завіси музика з інтродукцією переходить в жалібний тон пісні лірника, котрий сидячи на заночку перед хатою за отвореними дверима сьпіває. Шід час сьпіву приходять поодиноко і гуртом парічки і дівчата і обступають лірника.

Сьпів лірника.

Ой рано-раненько
Пісня лунає,
Під новими ворітцями
Лірник сьпіває.
Парубоньки поспішайте,
Поспішіть,
І дівчата чорнобриві
Приходіть.
В тім городци батьку сивий
Лілія зацвила,
Коб лиши ту ю цвітку гарну
Спека не звялила!

(Перед кінцем съпіву вибігає з комори з переляком Мотруна і прислухується съпіву.)

Вже дівчина без милого
Мусить загибати,
Дайже батьку, дай дівононьку
Милому до хати.
Твою рідну дитиноньку
Дай до хати милому.

Пташечка витає
Ой, чого ж так посумніло
Годовку схиляє?
Нудно дівчині без хлопця
Як у клітці птиці,
Віддай же дівононьку,
Твою ягідоньку,
Нехай одружить ся.

(Мотруна по съпіві припадає до Голуба.)

Мотруна: — Що се? що? дідусю?
Ішо значить той съпів?

Усі (здивовані): — Що?

Голуб: — Якто?.. ти ся ще питаети?
Свати... свати... прийдуть моя зазулен'ко.

Мотруна: — Свати до мене?

Голуб: — Ге, ге, ге, хитра дівчина,
ніби то о нічим не знає (показує на парубків). От подякуй старому, що тільки хлопців лірою до хати тобі спровадив.

Мотруна: — Пробі! Дідусю! Христом вас заклинаю! Не робіть собі з мене жартів! Свати до мене?.. Звідки се до голови вам прийшло?

Голуб: — До голови прийшло? Ні, пташечко, мені казано так съпівати.

Мотруна: — Сказано? хто сказав? (споглядаючи на парубків). Хто би?

Парубки (гордо): — Но!.. прешінь не ми!

Голуб: — Хто казав, голубко? а-ле-ж сам батько.

Мотруна: — Батько!? (стає змішана, оставпіла).

Голуб: — А так, пташечко, так (гладить єї по бороді). Ге, ге, догадав ся старий, що на серци його одиначки... вишукав хлопця і раз-два, несподіванка є!

Мотруна: — Батько! батько! ох! — тепер розумію. Нещаслива моя годинонько! (вибігає до комори) Борше смерть.

Голуб (киваючи головою): — Гай, гай!... тепер то і я розумію! Бідна, бідна сирітка (входить за нею до комори).

Парібки (цілий час вельми здивовані): — Але що се значить?

Васько: — От справді, прийшло єї до голови, тай тільки.

Горпина (вбігає з глубини сердига): — Де той гульвіса?... той непотріб? Обірванець? де?

Усі: — Аво, є і Горпина!

Дівчата: — Добрий вечер, тітко витайте.

Горпина: — То тут такий порядок?

То ви думаете, що Горпіна вже в селі не значить за макове зерно? Без мене заручини відправляти!.. О недочекане, даше, котрий то посьмів.

Ваврик: — Чи вас муха вкусила, що так мучите ся?

Горпіна (тягне його за руку наперед): — Ага, то се ти такий мудрагель? хочеш сватати ся без мене? ти гільтаю.

Ваврик (здивований): — Свят, свят, чипайте ся того що в болоті сидить. Чи я женю ся, чи що?

Горпіна: — А то, хто тебе вивчив на заручини мене не кликати? ти думаєш що без мене обіде ся? Чи то так каже звичай прадідівський? Го, го, го! Без мене і до дівчини тобі засі... розумієш?

Ваврик: — Що?

Горпіна: — Не сьмій сватів без мене посылати! розумно?

Ваврик: — Свят! свят!.. ідіть собі до того що у болоті сидить, чи я женю ся чи що?

Горпіна: — Що? то се не ти? ти котрий другий?

1. дівчина: — Ха-ха-ха! А то вам повело ся.

Горпіна: — Но, говоріть, вражі сини, котрий з вас? (торгаючи парубків) Федько, Гриць чи Васько?

Парубки: — Та вілчепіть ся!.. ми до Мотруни?

Грицько: — До циганки! Тьфу від уроків.

Федико: — Та се тата, що з чортом ся знає.

Васико: — І з циганом водить ся.

Горпина: — Чи ви подуріли, чи мені клепка випала?

Парубки: — Того ми вже не знаєм.

1. Дівчина: — Бідна дядина Горпина вмрутъ з ціавости.

Горпина: — Так кажіть зараз мені, кажіть хто тут сватав ся без мене? Засі вам кождому сватів засилати.

Яцко (дурноватий надходить з глубини сцени) Гу, гу, гу! (съміє ся сухим беззвучним, глупковато — так завсігди).

Федико: — Хто?... а от маєте молодого.

Парубки (з съміхом): — Яцко! дурноватий Яцко!

1. дівчина: — Тож то і кавалір хороший!

2. дівчина: — Як раз для Мотруни!

Яцко (завше, повільно, монотонно з глуповатим усьміхом, через котрий перевиває ся однак сарказм): — Гу, гу, даруй жите! А то компанія.

Усі: — Най жиє молодий!

Яцко (дякує їм, кланяючись): — Спа-

сибі, спасибі!.. а-а-даруй жите!.. Яцко мно-
гая літа, гу-гу-гу!

Горпина: — Що? він молодий?...
чисьле подуріли?!..

Яцко (сердито): — Або що?

Горпина: — Що? ще ти? ти пів-
головку? хочеш ся женити?

Яцко (прибираючи поставу): — Ну
ба й як?!

Горпина: — Кінець сьвіта... чи ка-
ра божа?!

Яцко (наївно): — Ні, ні, не з вами,
Горпино! не з вами... не з вами... гу-гу-гу!..

Усі: — А то їй відрубав! ха-ха-ха!

Фед'ко: — І дурний... а старої не
хоче!...

Яцко (передражняючись до Горпини):
— Ні, не хочу я старої! Мені треба моло-
дої!

Усі (підносять сьміх): — Бравий Яц-
ко! молодець!

Яцко (кланяєсь з подякою): —

Бравий Яцко на весь сьвіт,
Хоть порожній все живіт,
Бравий Яцко молодець
Хоть подертий жупанець (показує по-
дерти лахи на собі).

Ваврик (поглядаючи в вікно, пере-
ляканий): — Дух святий при нас з вами!

У с і: — Що ся стало?

В аврик: — Ґовк чи сам чорт! (показує в вікно) О! о! як съвітить очима.

Парібки (тиснуть ся до вікна): — Циган! циганюга з під цвінтаря старого.

Д і в ч а т а: — Тумрій.

Я ц к о: — Почує яструба і гнізда пантує.

Г р и ц ь к о (до дівчат): — Ей стережіть ся, щоб вас так з розуму не звів, як отую Мотруну.

Ф е д ь к о: — Ага! Він певно сватів посилає.

У с і: — Так, так! певно що він, бо ніхто другий.

В а с ь к о: — Дивіть ся люди! циган Еолоцюга а поставив на своїм.

Г о р п и н а: — Ет!.. дурне говориш! не знаєш либонь старого Лепюка, чи шо?.. Отже ж старий закляв ся, що боршє обойм смерть зробить, ніж на слюб позволить.

Ф е д ь к о: — А чорт від чого? такий характерник, що іно часом подумає, то і зробить! він йому поможе.

1. д і в ч и н а: — Ісусе Христе! то він з чортом ся знає?

Я ц к о (сівши коло припічка съміє ся глупковато, ту і там слово доказує): — Гу-гу-гу! За пазухою чорта має!

В с і: — За пазухою?

Яцко: — За пазухою і в рукаві.

Фед'ко: — Яцко добре каже, бо якби не чорт, то хтоби му вночі колодні з ліса тягнув, хату будував, та давав їсти? Прецінь з людий, до нього ніхто неходить, не помагає. Певно і Лепюка піймав на нечисту силу.

Горпина: — То! то! то! правду щиру говориш. Я сама вважаю, що Лепюк вже здавна як би не той сам. Перше бувало грозив, проклиняв, під цвінттар лазив і дрючком зганяв заволоку від будови хати а тепер ні пари з рота не пускає, мов мара снується, марніє а голову до долу хилить, що й очий не доглянеш.

Парубки: — Нема що казати, змогла го наша сила тай годі.

Дівчата: — Бідний Лепюк.

Горпина: — Ой змогла го, змогла! кажу вам! А до того ще гризою якоюсь в середині навістида, що не єсть, не псе, в лісі втікає, а на тлі никне мов імла від сонця (по тиху) А до того часом, божеволіє.

Яцко: — Гу-гу-гу!

Усі: — Пробі, що ви говорите?

Горпина: — Кажу вам, раз я в лісі гриби збирала, коли чую щось стогне. Затрясло мною від страху, вжеж мала втікати що-сили, коли гляджу, а то Лепюк під стрімкою стіною по землі ся качає. ричить як медвідь, волосє рве на собі і якісь слова дивною мовою говорить.

У сі: — Ага! лихий го опутав!

Яцко: — Гу-гу-гу!

Горпина: — Потім зірвав ся з землі, на ногах встояти не міг, тай поволік ся конаючи корчами в село.

Фед'ко: — Чує він добре, що конець йому приходить, тай вже перестав з лихим бороти ся і дочку поганцеви віддав.

Васько: — Та нехай собі віддає, за кого хоче, та пощо нас пробує, та лірою сюди стягає.

Аврик: — Ми будемо дружбувати циганови? Тьфу! до біса! забираймося!

Усі: — Ходім, ходім (хочуть відходити).

ЯВА ІІ.

(Тій же, Лепюк, Пилип і Максим.)

(Лепюк змінений, дуже блідий, постарілий, говорить тяжко і часто віддихає.)

Лепюк (стає в дверех): — Слава Богу.

Усі (повздержливо): — Слава на віки.

Лепюк: — Вітайте гості! Вітайте молодці і ви дівчатка, гожі, вітайте, від серця. А тож для моєї убогої хати правдиве съято гостий мати.

Яцко: Гай, гай, гай! та він наче патокою солодкою говорить.

Лепюк (показуючи лавки): — Прощу, сідайте!

Парубки (стремуючись): — Спасибі.

Лепюк: — Но... но... не будьте горді... по сусідськи, по знакомому! старий Лепюк від серця вам радий; приймe чим хата богата...

Яцко: — Гу-гу-гу!.. та він бачу не на жарти тутки щось робить (входить з глубини Пилип і Максим з сокирою на рамени).

Лепюк: — А от і сини з ліса... поможуть старому гостен'ків приймати.

Пилип і Максим (поважно витаютуся з парубками): — Здорові були товариші!

Усі: — Дай Боже здоровля!

Лепюк: — Гей! Пилипе, Максиме! ану беріть ся гостий частувати! Поставте стіл і горілку.

Пилип і Максим (махинально): — Слухаємо тату.

Васько (вимавляєсь): — Ми ж бо лиш так припадком.

Федко (скробається в голову): — Нам здавалось... що то ніби лід Голуб грають, та й ми прийшли!

Лепюк: — Так і має бути. А де съпівають там і весело, а кому припадає більша веселість як не молодим... а ви моого добра не шурайтесь (оглядає) А деж то-

також кілько разів хоче говорити за Мотруну, зазначує від разу).

Горпина (підхоплює): — Мотруна?

Лепюк: — А так, той виродок! (здержує ся) Ох! Горпино, прецінь пригадалисьте стежку до моєї хати... так довго не ласкаві гості... а тож гріх кума забувати...

Горпина: — А дех Мотруна? А щож з нею?

Лепюк: — Ет, одуріла зовсім, тай від людий втікає (тихше) Ідіть до неї шепніть ю тай, най покине toti фохи... най притягне ручники, подарунки... бо я такожу розумієте?

Горпина: — Го! го! го! не Горпину таких штук вчити, го, го, го, я мої сердечні зуби на тім з'їла. (по тихо) Но, хтож то прийде?

Лепюк: — Стрівайте, побачите...

Горпина: — Може той з під цвинтаря?

Лепюк (мов би ним кинуло) Що?

Горпина: — Но, а циган — Тумрій.

Лепюк (дуже сердито): — Чи одурілась?

Горпина (здивована): — Та він же і хату побудував і тому хоче закладати і кузню в селі тут.

Лепюк (встеклий): — Ет! іди до чортა... вічно циган тай циган! (іде до

Яцко: — Ай, ай даруй жите! який
того конець буде?

Лепюк (в нетямі): — Чого так сто-
їш мов непритомна, промовже-ж хоч сло-
во до молодого!

Ходилець: — Вацьку!

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Ти бо проси.

Вацько — Ой, ой, ой! єй Богу!
(наставляє флашку).

Скоробогатий і Ходилець:
— Напий бо ся, напий!.. королівно наша!

Лепюк: — Не будьже така встидли-
ва, напий ся, усміхні ся, (гірко) Ти ж
прецінь вмієш ся всміхати до парубків...
о вмієш!

Скоробогатий: — Гей, гай! ко-
тра того не вміє свату?

Лепюк: — О, так як вона, не кожда
уміє!

Ходилець: — А чогож тепер фохи
виправляє?

Лепюк: — От звичайно, жаль дит-
ині батьківської хати, тай страх перед
чоловіком і перед тим що буде.

Ходилець: — Чого має лякатись!
та ж Вацько не чорт, пошанує свою бабу,
правда Вацьку?

Вацько: — Ой, ой, ой! єй Богу!

Лепюк: — Но, но доню, годі вже,

точно, обладований фляшками і баньками з напитком).

Лепюк (побачивши їх): — А прецінь, прецінь раз!

Усі: — Старости, старости приходять!

Скоробогатий і Ходилець (за порогом):

Їде, їде королевич
Їдуть, їдуть свати;
Поможи нам добрий Боже
Куницю піймати!

Усі: — Вацько! Вацько!.. війтів син!

Яцко: — Гу-гу-гу! А то королевич!
побери його лихо!

Скоробогатий (до Ходильця): --
Далі товаришу!.. бери ся на дорогу!

Ходилець (підпитий): — Добре
казати, бери ся на дорогу (заточує ся)
Щож коли просто іти не можу!

Скоробогатий: — Тримай ся остро і ступай!

Ходилець (заточуєсь): — Як остро,
то остро! Вацьку!

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Пукати?

Вацько: — О, ій Богу, ой, ой, ой!
(Ходилець на порозі пukaє 3 рази).

Лепюк: — Коли з Богом, то просимо!

Скоробогатий (суне в перед): —

З Богом і святым його хлібом честний
господарю! (підходить на перед сцени)
Слава Богу!

Усі: — Слава на віки!

Ходилець (невиразно): — Слава
на віки, амінь (до Вацька) Вацьку?

Вацько: — А гов?

Ходилець: — І потакуй.

Вацько (кива головою): — Ой-ой-
ой! їй Богу!

Скоробогатий: — Тихо! тихо! че-
рез ліси, через темні бори, отсей стрілець
за куницею гонить.

Ходилець (зітхаючи): — Ой го-
нить, гонить.

Скоробогатий (поглянувши о-
стро на Ходилця говорить даліше): ---

Що в третьому царстві,
В девятому государстві
Пробуває, ніхто єї не видає,
Не знає, ніхто не піймає.
То вибрав ся він з нами
Шукати єї дебрами, лісами,
Котра не є жадна куниця
Але славная дівиця,
Що він єї до загину кохає,
За нею пропадає!!

Ходилець: — Чуєш Вацьку?

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Пропадаєш чи не
пропадаєш.

Вацько: — О, ій, ой, ой, ой, ой
(усі съміють ся).

Лепюк (до Скоробогатого): — Кінчить чим скорше.

Скоробогатий: — Зараз, зараз! стрівайте (говорить дальше) То він сто днів не ївши, не спавши..

Ходилець: — Не пивши! хитрий (потягає з фляшки).

Скоробогатий: — Не перебивай бо!

Ходилець: Чуєш Вацьку?

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Не перебивай і на напий ся (дає йому фляшку).

Вацько: — Ой, ой, ой.

Скоробогатий (гнівно): — Тихо стій, бо калатьну (заміряє).

Ходилець: — Калатнеш, не калатнеш, а ти кінчи тай годі.

Скоробогатий: —
Сто днів не ївши не пивши
Тим тилько кріпив ся,
Що преславная дівиця
На нього не прогнівить ся,
А віддасть йому руку
Скінчить єго муку.
Відмовою його не стрівожить
А буйному сго парубоцтву конець положить.

Ходилець: — Конець положить.

Скоробогатий: — Та бо будьте тихо (кінчить).

Та я обібралишись йому за свата, привів єго до вашої хати, щоби він так не крутів ся, не марнів, не журив ся, а щоб поправив ся на здоровлю, як я йому мовлю.

Ходилець: — Щоб поправив ся на здоровлю. Чуєш Вацьку?

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Здоровля не масш.

Вацько: — Ой, ой, ой!

Яцко: — Гу-гу-гу!.. видко то видко! (есі съміють ся).

Лепюк: — Ну дссить вже того.

Скоробогатий: — Потерпіть хвильку... звичаю съятого кінчати..

Ходилець: — Но, то кінчіть бо!

Скоробогатий: — Я сейчас (далше.)

Тим ми Господа благаєм,
До вас припадаємо,
Бо тут кажуть, живе тая куниця
Прехорошая дівиця.

Яцко: — Гу-гу-гу! Добрий нюх має той мисливий! (підходить до Вацька і оглядає його зі всіх боків).

Парубки: — О, нюх неаби який! го, го!

Скоробогатий (до Ходильця): — Но, товаришу вважай.

Гвалт! певно на старостах пімsti шукає...
Гей! ратуйте, хто в Бога вірує! (одні бі-
жать в глубину, другі до вікна, баби пере-
страшенні ховають ся до кутків).

Федко (при вікні): — Ні, ні! то не
в селі горить, то під старим цвintаром.

Парібки (в глубині): — На пан-
ськім вигоні.

Васько: — Циганська буда!

Усі: — То.. то.. хата, хата за селом!

Мотруна (зривається, біжить до вік-
на): — Ох!

Баби: — То Лепюк, Лепюк підпалив!

Парубки: — І добре зробив!

Пилип (з роспокою): — Боже ми-
лостивий!.. палай... убійник...

Мотруна (ломить руки): — Доле
нешастлива! (падає на лавку).

Федко: — Безсоромна!.. жалує за
коханцем, а о своїх не памятає.

Парубки: — От, ледащо!

Мотруна: — Горе нам, горе!

Максим: — Видиш проклята, що ти
наробила, погубила батька, себе, родину.

Горпина: — А що скаже суд, що
двір на тое?

Скоробогатий: — То на панськім
ґрунті... двір певне обстане за циганом.

Будем мати незабаром.
Весілечко.

1

Дай батьку доню свою,
Зять твій чудо не легінь,
Хоч він трохи гави ловить,
За те єсть немов той кінь.
До роботи він не пхаєсь
Іще і на розум налягає,
І до таньців не спішить ся,
Тай до съпіву не годить ся.
Хоч він бридкий як сам біс,
Йому циган не доріс!

Він для твої одиначки
Добрий буде чоловік,
Бо ій циган впав на око,
Чи мабуть ей не врік?
Но даремно він кохає —
Батько сивий не дурак,
Циган дівки не дістане,
Хибань в річці свисне рак,
Бо, з них кождий, збуй, палій
Ліпше дурень, але свій!

Хор.

Не час тобі дівчинонько ,
Не час сумувати,
Ми ти гарно засъпіваєм
Будем дружбувати!
За гільтаєм ти не плач,
Ліпше з нами ти поскач,
Як заграють скрипка бас.
Танцюєм в любий час!
Гу! га! гу! га!

(Танцюють, Ходилець характеристично танцює.)

Горпина (по съпіві і танцю): — А тепер давайте ручники.

Лепюк (до Мотруни силить ся на радість): — Доню моя... Мотруно! чуєш? вяжі старостам ручники.

Фед'ко: — Ов? якось їй не дуже спішно!

Горпина: — От звичайно, молоде, встидає ся, дитина! Я їй поможу! (вяже сватам ручники на ліву руку).

Ходилець: — Вацьку!

Вацько: — А гов?

Ходилець: — А ну до фляшки.

Вацько: — Ой-ой-ой! ей Богу! (Пилип і Максим частують гостий коло стола, старости, Лепюк і Вацько підходять до Мотруни, Вацько напившись з фляшки, подає Мотруні).

Лепюк (кладе руку дочці на рамя): — Доню!.. доню моя!...

Мотруна (з'єртається байдужно до гостей, довго глядить, якби приходила до себе): — Шо се? що се?!.. (спостерігає поставлену фляшку і відступає) Га!

Лепюк (з пересадкою лагідностію): — Доню моя, люба, кохана!

Мотруна (мовчить): — Тату!

Лепюк: — Шо дитинно моя? що?

комори, з твердою постановою) Нехай то-
му раз конець буде. (кличе) Мотруно!

Горпина (веде за ним очима): —
А що не казала?... лихий приступає до
нього, тай годі!...

Лепюк (в дверех): — Мотруно!

Пилип (заставляючи стіл до Максима): — Максиме, що то буде? що то
буде? що то буде? Мені щось страшно.

Максим: — Га! він батько! съята
його воля!

Лепюк (встекло): — А но там, чи
не чуєш? Мотруно!

Яцко: — Гу-гу-гу! А то старий роз-
ходив ся.

ЯВА III.

(Тії, Мотруна, потім Васько, Скоробогатий і Ходилець.)

Мотруна (входить бліда з смут-
ком): — Тату!

Лепюк: — Чуєш... ти! (гамує ся,
щоб не бухнути гнівом, відтак говорить
студено:) Гостий частувати! тут твоє мі-
сце! Хто тут господиня? Одна баба в хаті
і тата по кутах ховає ся. Прийми сусідів
як годить ся, чим хата богата (Мотруна
поступає на перед сцени і стає, в тій хвили
отвірають ся двері; в сінях показують ся
свати, Скоробогатий з накритим ситом,
з хлібом і солею, Ходилець з довгою лі-
скою, вбраною квітками. Вацько глупко-
ватий ідийота, входить прибраний съя-

годі! Випий на знак твоєї несилуваної волі і послуху. (остро) Чуєш? (ще ся гамує). Не роби встиду домови цілому, старостам, батькови сивому.

Скоробогатий і Ходилець:—
Просимо, крале наша.

Скоробогатий: — Но щож, і ані слова!

Лепюк: — Доню моя, потіхо єдина, тож подумай, опамятай ся, прийди до розуму. Я прошу тебе, я сивий батько, що не забаром зійду до темного гробу. (Мотруна стойть неподвижно, якби не чула. Лепюк грізно) Все як стояп стояти будеш, не послухаєш, ні просьби ні мсто розказу?

Мотруна (складає руки): — Змилування прошу!

Лепюк: — Змилування?.. а ти маєш, його наді мною, коли мене живцем до гробу впихаєш? дочко виродна... дивись, щось з мене вчинила, до чогось мене привела! Ледви ноги за собою волочу, через тебе дівко нетямуща!

Усі(частувавшись зближають ся до Лепюка): — Що? відказала?

Лепюк: — Смерти моєї чекаєш? щоби потім!.. Га, не діждеш того! поки тутка дух у мене беть ся, і поставлю на своїм. Живо, сейчас мені випий!

Мотруна (рішучо): — Не можу!
тату, не можу!

Лепюк: — Не хочеш?

Мотруна: — Ні, бом присягала!

Лепюк: — Кому, божевільна?.. кому присягалась? (затискає кулак) тому... тому!.. га!.. Боршє голови ваши на тріски розібю, чим на слюб такий пристану!...

Мотруна: — Робіть, як знаєте, але за сього я не піду...

Лепюк: — Чи так? О, я той твій упір пекольний зломлю в сїй хвилині (хватає її за волосє і кидає до ніг Вацька). До стіл його, за честь яку тобі робить, за сором і ганьбу, яку з тебе здіймає, ти безвстидна дівко!

Усі: — Мотруно, опамятай ся!

Мотруна (сидячи на вколішках, розпучливим рухом зриває з шиї коралі): — Ні, ні, ніколи!

Лепюк: — Мовчи, мовчи, гадино... або живою звідси не вийдеш!

Мотруна (клонить голову): — Ну, то забийте мене!

Лепюк (хоче на ню кинутись): — Га, зміс їдовита!

Парубки: — Лепюку!

Пилип: — Тату (кидається межи Лепюка і Мотруну) Яцко хватає Лепюка за руку, Лепюк відтручує Яцка, відтак сам хватається за груди, потім за голову) Га! голова ми пукає! тут у грудях тисне (дихає страшно).

Пилип: — Татуню!

Лепюк: — Я не хочу вмирati!.. не хочу... поки, поки його до пекла не вишлю! (пориває ніж з печі і вибігає в глубину сцени).

ЯВА IV.

(Тій крім Лешка. Ялко підносить Мотруну майже омлілу і садить її на лавку.)

Мотруна: — Нещаслива моя голов'янко, пропаща я (падає на лавку).

Горпина: — Боже съєтий, милостивий! Деж він пігнав такий лютий?

Федько: — До коханця! до поганина... вже він знає що робить...

Баби: — Матінко Христова! він його забе!

Горпина: — А ви тут сидите роззвали губи.

Парубки: — А щож нас се обходить... то його справа.

Горпина: — Дурні ви всі!.. завсігди то душегубство, образа Божа! Пилипе, Максиме, біжіть згамуйте його!

Пилип: — Максиме біжи! згамуй його. Пробі він убє цигана. Не допустіть до убійства, не дай нещастю такому на дім наш впасти!.. Біжи Максиме, стримай його, він тебе любить... він послухає...

Максим (хитає головою): — Не послухає.. даремно... я його знаю, не по-

слухає він! Заказав мішатись, він батько, заказав Воля його съята, не зломна, що постановить зробить... він батько!..

Б а б и: — Алеж він його забе!

П а р у б к и: — От велика шкода!

Ф е д ь к о: — Нехай гине циган! поганець, невірний!

П а р у б к и: — Характерник, пройдисьвіт — най гине!

В а с ь к о: — Чого не прошений лізе тут в село наше.

В а в р и к: — Не тілько, що людий хрещених туманить, ще й двір проти нас бунтує.

Г р и ц ь к о: — Сором, ганьбу парібкам приносить.

Х о д и л е ц ь: — Старостів на съміх виставляє!

Ф е д ь к о: — Вже давно поганцеви належало конець зробити.

П а р у б к и: — Знівечити Іродового сина, характерника (через отворені двері втискає ся блеск від пожару).

1. б а б а: — Матінко Христова!

2. б а б а: — Дивіть, дивіть люди!

У с і: — Горить, горить.

П а р у б к и: — То певно циган - циган село підпалив.

С кор об о г а т и й і Х о д и л е ц ь: —

Ходилець. — Ну, чо... не ти ж саме писав!

Скоробогатий і Ходилець

Ми оба разом
Лізли перелазом,
О дівчину просим,
Отсі дарунки приносим.
І давним звичаєм
До ніг вам складаєм.

Усі: — Славно! Многая літа! (Лепюк відбирає сито з хлібом, цілує хліб, ставить на стіл і обнимається зі старостами.

Ходилець: — Вацьку!

Вацько: — А гов?

Ходилець: — Давай toti коралі.

Вацько (витягає коралі і ставляє Мотруні) Ой, ой, ой.

Горпина: — То вже моє діло! (відбирає коралі і чіпляє на шию Мотруні, котра від початку сцени стоїть мов камінь нерухома глядячи на бік у воздух).

Скоробогатий: — А вас честне парубоцтво просимо за дружбів.

Усі: — Славно.

Сьпів (хор Фед'ко).

Весели ся, батьку сваїй
З молодою,
А ти, доню не пожалуй
Віна твого!
Бо від сватів до весіля
Не далечко,

Федъко: — Коби пропав, хто за циганом ввійме ся!

Парубки: — Най пропаде разом з циганом!

Скоробогатий: — Завсігди пан міцніший, ніж ми хлопи (До Максима). Він вас загладить.

Максим: — Га! то загинем! батька воля съятійша ніж паньска... загинем!

Федъко: — Не бійтесь нічого! ціла громада, як один хлоп, стане за вами!

Парубки: — Муром за вами.

Баби (в глубині): — Лепюк, Лепюк вертає!...

Пилип і Максим: — Батько (біжуть в глуб сцени).

(Лепюк ледви на ногах держить ся, волося подуйовдже; не, лише смертельно бліде, опираючись на синах, поступає до переду сцени, однак не съмючи нікому тянути в очі.)

Лепюк: — Проч!.. забирайтесь всі!

Усі: — Боже, який страшний! (виходять всі в глуб сцени, крім Яцка, Мотруни, Пилипа і Максима).

Лепюк (глядить на Мотруну, витягає руки, як би до проклону, підходячи до неї грізно. Яцко стає перед ним, ослюнюючи Мотруну): — Нá бік! виносись гадино! (по хвили захвативши віддиху до

Мотруни). До комори, там.. стільця. (Мотруна опершився на Яцку виходить на ліво).

Лепюк (сідає на столець): — Приступіть сюда!..

Максим: — Що вам є тату?

Лепюк: — Чую смерть в собі!... та гадина мене згубила! той циган проклятий!..

Пилип і Максим (боязливо) : — Циган?... чи ж би ся важив?...

Лепюк: — Не застав я його... не застав дома... О! бо і він згинув би був від руки моєї як його буда згоріла... Буду йому спалив я за кривду нашу... так я... я спалив... (мучить ся). Ох, щось у груди рветь ся... в голові гуде... не мов молотом товче... ой, ой.

Пилип: — Татуню!...

Лепюк (по хвилі): — Не застав я його... але ви... ви пімстіть ся на нім до загину, до кінця віку... і на ній гадині, що батька погубила. (по хвилі) П'ятьдесят літ зверхом працював я тяжко, щоб з себе стерти те пятно циганства!!... а вона, ледаща, в одній хвилині знищила ту мою кервавицю сердешню... Проклін на ню!.. і того з вас, хтоби ій поміч хотів нести!... чуєте?

Максим: — Чуємо, татуню!

Лепюк: — Пилипе! в тебе завсігди бабське було серце... не важ ся мені милосердитись над нею! чуєш?... не важ ся!...

Она згинути мусить, за ганьбу родини, пропасти мусить (Мотруна відчиняє двері і опершись о одвірки з німою розпукою прислухуєсь словам батька).

Максим: — А що зробити, як би двір в те вдав ся?

Лепюк: — Те, що вам приказую!.. я батько! чуєте?...

Максим: — Станесь по вашій волі.

Лепюк: — Коли упре ся, коли не покине заміру свого, то дручком виженіть єї з хати, і ані шелюга віна, ні шматки на сорочку, ні зерна збіжа з стодоли не дайте, хотьби як пес скавуліла з голоду, під вашим порогом, хотьби конала, ані зерняточка!.. чуєте?... нічого! нічого!... (по хвили) води! (Пилип подає воду, він пе).

Пилип: — Гірше вам, зіпріть ся на мене.

Лепюк: — Від нині она вам не сестра, ви їй не брати... она чужа, заволока, циганка!

Мотруна (з тихим окликом болю падає на коліна): — Ох!

Лепюк: — Присягніть, що так зробите як кажу.

Максим: — Присягаємо.

Лепюк: — Холодно мені — опанчі (накривають його) А поховайте мене, як годить ся і поминки справте... она най ся не важить іти за моєю домовою (Мотруна витягає руки, як би хотіла згамувати слова батька).

Пилип: — Ви не вмрете татуню...
не умрете?..

Лепюк: — Душно мені! повітря!
(скидає опанчу, отирає піт з чола). Ах,
була она зрініцею ока моого! весняним со-
нечком в хаті ох! За ню жите віддати був
я готовий!... а тепер, невдячна дитина!
(по хвили в помороці) Що се? що се?..
звідки тут циганів тілько? Повна іх хата...
повен двір!...

Пилип: — Тут нема нікого, татуню,
так вам привиділось.

Лепюк: — Геть від мене!.. геть... ви-
гнати до сто чортів! (по хвили чутливо).
Ох, ні, ні, нехай остануть!.. тож брати, бра-
ти мої... нещасливі діти. Що то? съпіва-
ють? по тихо... съпівають... (заводить)
вирік ся вас, я вирік... за те, ви мені доньку
порвали, погубили.

Пилип: — Успокойтесь татуню!..

Лепюк: — Га! прокляті!.. на поги-
біль вам і єї... тай мені, щом ся крові
рідної, власних братів випер!.. В очах мені
темніє, голова крутить ся!... Діти ратуйте!..
Максиме, Пилипе, Мотр.... пан отця, пан
отця кличте.

Максим: — Пилипе, біжи до зна-
хора!.. най дає ліки.

Лепюк: — По пан отця кажу!.. діти
мої!... цигани братя!... ще мені съпівайте,
съпівайте ще (тихо съпіває).

Завіса спадає.

АКТ ТРЕТИЙ.

(Дика околиця. Задна декорация представляє стіжковатий, розлогий вигін, зарослий карловатою сосною і ялівцем. Права часть тої декорациі представляє часть сільського цвинтару, огороженого старим і вже розійтуючим ся парканом і окопиною рова, через котрий місток до цвинтарної фіртки. По лівій стороні на самім переді у стіп стіжкованого горба стоїть ліпнянка, представляючи хату збиту з брусів і дощок, облішлену глиною, і обложену камінem. В хаті мале віконце, криве, мало що понад землю вистаюче; перед вікнами двері, незручно збиті з лат, і жердок, осаджені на вужівках з дошки. Стріха пересажено з дертью і моху; по правій стороні в другій кулісі, стерчать стіни новобудуючоїся кузні, під нею порозкидане камінe, кавалки цегол і кущки глини. Сцена ціла вкрита диким буряном, відповідно до околицї. З першої куліси — по лівій — поперед хати в глуб до задньої декорациі, зазначити належить дорогу.)

ЯВА I.

(Мотруна — Тумрій.)

(За піднесенем завіси музика з антракту переходить в жалісний тон сопілки, которую чути десь далеко немоді відгомін. Мотруна сидить під хатою на приязьбі і латає одіж. Під впливом музики, опускає руки звішув голову і попадає в задуму. Тумрій занятий будовою куені нерериває також роботу і задумується. На його

чи малюється образ думок перебутої борби: на ~~лини~~
Мотруни глубокий смуток.)

Тумрій (по довшій задумі розгніваний звуком сопілки, кидає камінь об землю): — Га! проклята сопілка!.. ні робити не дає. Ох тата самота, пустиня, тишина! як так довше буде, одуріти треба! (по хвили). Ох! пищить, тай пищить, ненастанно. Кобись сконав з твоїм гранем, котрий там так свище!.. Ох! (по хвили) Мотруно!.. не чує і она також... і она думкою до своїх певно подетіла, так як мене туга за моїми гризе, пожирає... Мотруно!... (голоснійше нетерпеливо) Мотруно!...

Мотруна (будить ся з задуми): — Що?.. що? а, я... то ти? чого хочеш?

Тумрій (по хвили): — Чого я хочу?... ах!

Мотруна: — Може підвечіркувати? от... не великий захід. Кусень хліба сухого (хоче іти до хати).

Тумрій: — Не заходись!.. я неголодний!

Мотруна (по хвили): — Чи чуєш, як хтось на сопілці грає тужливо?

Тумрій: Ох чую до лиха! і бачу як в голосі тім ти вся потонула, що навіть мого клику не чуєш!

Мотруна (завсігди лагідно з смутком): — Я!

Тумрій: — О так, ти! не перший раз сидиш ти коло мене немов мертвa,

з затисненими блудними очима... Тіло твоє при мені... але душа від давна там в селі блукає, серед своїх... за давнimi щасливими часами гонить думкою.

Мотруна (як висше): — Ні, ні, так не є!.. се не правда!

Тумрій (скоро): — Не правда кажеш? О, знаю добре куда твої мисли літають! жаль тобі минулого, жаль, щось для мене вчинила.

Мотруна (живо): — Звідки таке підохріня?... звідки?..

Тумрій: — Звідки питаєш?... (і показуючи на єї лиці). Лице твоє найліпше за тебе говорить... Надоїла тобі біда і поневірка наша.

Мотруна (зітхає голосно): — Ох!

Тумрій: — Болить тебе жертва, котру ти з себе вчинила.

Мотруна: — О Тумрію! Тумрію!.. чого ти мені се говориш?

Тумрій: — Чому? бо якби не той твій смуток і журба ненастанна, то бувби я другий! І я також забувби що і моє всьо щезло, пропало... що я колись жив в товаристві братнім, вольний і щасливий!... а тепер?

Мотруна (з болем): — Щасливий!..

Тумрій: — О так!.. бо пес найдурнійший, пес волокита, стократъ щасливійший від мено бо хоч зарівно голодний і

холодний, не працює так гірко, тяженько, без віддиху, без перестанку як я!

Мотруна: — О коханий мій!.. голубе сизий! Що тобі?..

Тумрій: — А з тої кервавиці який мені хосен? борше впаду я від праці, трудів, нім докінчу кузню, зарібку добю ся! О проклята будь та година, коли мене до села того принесла. О! проклята будь ся хвиля, як я рішив ся остати тут... остати тут для тебе! (переходить на ліво).

Мотруна: — Тумрію! (переходить заслонюючи очі, на право).

Тумрій (побачивши страшний біль на єї лиці, опамятуєсь і підбігає до неї): — Ох, я одурію!... я божевільний! Не знаю що говорю і що зі мною діє ся!.. Розпука, жаль, ненависть, до крихти мій розум закрили (обіймає Мотруну, котра гірко плаче). Мотруно, вибач мені!... вибач totу мову нерозумну!.. але, щоби ти могла заглянути там на дно серця моого, то не я, не твій Тумрій, але біль лютий, але злідні ненастянні, упрір і завзятість того музицтва — они, они відопхнули нас від себе... они з мене заговорили (пригортав єї до грудий і цілує сердечно). Вибач мені! Тиж завше сонечко ясне! Ти моя зірка не наглядна! Ти мое жите! мій съвіте... мое небо! (стараєсь єї втихомирити пестощами).

Мотруна: — Потерпи, потерпи!... витревай! соколе мій!

Тумрій: — О так, потерпи!... витревай! Я то знаю, голубко моя... та доки мені терпеливим бути, доки трівати, коли все вже вичерпалось, коли терпливість моя до кінця добігла!

Мотруна: — То правда!.. але пречінь кузню небавом поставиш!...

Тумрій: — Може ти правду говориш! може, як поставлю кузню, штабок роздобуду... коли час орки настане і сіяти будуть... прийдуть до мене до кузні, роботу принесуть...

Мотруна: — О, певно, милий мій, певно! що прийдуть з плугом, боронами... і просити будуть о твою роботу... а тоді, тоді все ся відмінить, достатку, хліба в брід ми будем мати. У тій пустині нам весело, гамірно буде.

Тумрій (підходить в глиб сцени): — Ох!.. но як і тоді ті недолюдки мою кузню оминати будуть, будуть і до мійського ковала роботу носити!... Ох! тоді Мотруно, яким заволока-циган, яким внук моїх прадідів волокитів — село то з димом пущу; бо годі мені витерпіти довше, годі сил нових до роботи набрати. Згину сам, але і вони щезнуть за кров, слізози наші!...

Мотруна (підходить до него): — Пробі!.. успокій ся! милий!.. они опамятають ся... іншими стануть... побачиш Тумрію.

Тумрій: — Бо скажи сама... хто ліпше від мене наложить підкову,... ліпше плуг чи рало насталить, як я?

Мотруна: — Но! певно, хтож ліпше від тебе ту роботу розуміє? Тому, потерпи, вичекай соколе мій!.. Перебулисъмо стілько то і близше нам до краю...

Тумрій: — О ти все розважити мене знаєш... потіхо моя? так... вже нам не довго, не далеко... ще мине днів кілька... але звідти возьму гроший на ковало, щипці, міх, молотки, і цілий статок ковальський?.. Того ж прецінь годі мені змайструвати, як отсю буду.

Мотруна: — Я піду на зарібки!

Тумрій: — Ти?

Мотруна: — До сусідного села.

Тумрій: — Щоби тебе споневіряли, відганяли... ніколи.

Мотруна (несъміло): — То по милостиню піду!

Тумрій: — Де?... до кого?

Мотруна: — До братів!..

Тумрій: --- До тих звірів, звірів? по милостиню? О, скорше, скорше смерть!.. скорше смерть голодова, ніж оден шеляг, від них, одно зернятко збіжа!.. Чуєш?.. я вже над тим думав... піду за робітника до кovalя до Руднї, тамки гроши потрібні зароблю... йншої ради нема!..

Мотруна: — А мене тутки саму зіставиш в тій пустини... коло цвінтаря...

Тумрій: — Дурний Яцко, як треба буде, погляне тут до хати... закличу його, бо раз прецінь треба рішитись?

М о т р у н а: — Га! то іди, коли нема вже іншої ради... а як в кузні нашій молотки задзвонять... тоді весело і гамірно стане на тій пустині, мій Турмій на всі села ковалем зістане (пестить його, а він цілує єї, розвеселений, на те надходить Яцко вриває погану пісню і спостерігаючи пестоші іх, вибухус съміхом, на съміх той они оглядають ся).

ЯВА II.

(Гїї, Яцко.)

Я ц к о: — Гу-гу-гу!.. даруй жите!.. от так то аж дивить ся мило.

М о т р у н а і Т у м р і й (радісно): — Яцку!... Яцку наш сердечний!

Я ц к о: — Гу-гу-гу! виба-а-чайте!.. перебив зававу!

М о т р у н а (вказуючи на Тумрія котрий пестить ся): — Диви Яцку, яка я щаслива!

Я ц к о: — Гай! гай!.. що за любоші... пестоші... аж оскома бере!... Та бо і я прещінь хлопець моторний, а жадна дівчина навіть штурханцем не подурить. Тьфу! до чорта, чи які чари, чи що? Но далі, далі, не встидайте ся... єще раз цмок! цмок!..

Т у м р і й (подає йому руку): — В сам час, приходиш Яцку! якраз мав тебе кликати...

Я ц к о: — Кликати мене? Та мене легко знайти. Там де голодно і холодно і де

дають і де в хату не пускають, гу-гу-гу!

Т у м р і й: — Тим я тебе не потрібую навіть шукати, бо все те є як раз в нашій хаті (підходить до кузні).

Я ц к о: — Що, голодно в вас? От я вам на нове господарство.

М о т р у н а (радісно): — Ох, що то? курочка! курочка! тай ще й чубатенька Ко, ко, ко! а то хороша, як перепеличка! Але відки дістав ти єї?

Я ц к о: — А-а... відки?... адже сам не висидів, найшов тай приношу.

Т у м р і й (не охотно): — А мене за те злодієм зроблять... не хочу... бери собі назад.

Я ц к о: — Гу-гу-гу!.. який гордий!... Чи ти думаєш, що я піймав в мужика на градці?...

Т у м р і й: — Ну то звідки маєш?

Я ц к о: — То... курка дика.. або так... самопасна... лазила по корчах, тай мені за пазуху влізла... щом не відганяв, усе пхаєсь, тай пхаєсь, ет звичайно пізнала свого.. О, як єї зварити то і мати рідна не пізнає.

М о т р у н а: — Ні, ні, она в нас виховається... я вже так затужила, за живим сотовірнем (гласкає курку і відносить до хати).

Т у м р і й: — Яцку! ми тебе о одну прислугу просити будем...

Я ц к о: — Гу-гу-гу!... Даруй жите!..

мене о прислугу? гу-гу-гу! пукати зі съміху!... а то до чого дурний Яцко придатись може?

Тумрій: — Я вибираюсь до Рудні на заробок.

Яцко: — А з Мотруною що зробиш?

Тумрій: — От що... хочу тебе просити, щоби ти часом хоть поліно приніс з ліса, ночию на хату поглянув — нехайби хоч слово мала часом до кого промовити.

Яцко (задумавшись хвилю отерає незамітно сльозу, віддак говорить зі съміхом): — Гу-гу-гу! А як жінку тобі збаламучу, то що? того не боїш ся?... га? Такий мальований хлопець як я... то не шутка (показуючи на Мотруну, котра вертає з хати).. А жінка молода, як перепеличка!.. гу-гу-гу! небезпечна то річ кажу тобі! гу-гу-гу!...

Тумрій: — Ох, не глузуй з нас нужденних, поможи нам!

Яцко: — А, щож ти собі думаєш, цигане мізерний, що мені так легко кинути мої палати, а до вас піти за мірку повітря? Ти думаєш, що мені зле у моїх господарів, ге-ге-ге!... що я не лежу цілими ночами в сінях, ба і на печі навіть! І не дістану часом лахів, що їм з хребта облетіли... а що денно на сніданє кулака, в карчило, щобим не забув як мене хрестили, гу-гу-гу, ой, ой, ой!

Мотруна (сидячи на призьбі): — Ой, бідний же ти, бідний, мій Яцку!

Яцко: — А в вас мені ліпше буде? гу-гу-гу! того не видати. Зрештою своєї долі конем не об'їдеш, кождому вона на карку сидить, та не дастъ ся скинути, хочбись тряс ся, як пес на морозі... А своя хата все таки своя власна! того ти Тумрію, серце, ніяк не розумієш... а кажу ти, у неї чоловік воловодом пригнятий! бо тамки видиш. чоловік родив ся (жалібно) там мав матінку рідненьку.

Мотруна: — Тямлю я, Яцку, тямлю єї добре!

Яцко: — І ти єї любиш, хоч тільки слугою, комірницею була (гамуючи зворушене, веселійшим тоном). Слухай циганчуку, я хати кинути не можу, бо там хотів бим вмирати а як бим не служив своїм господарям як віл чорний, то більше до неї б мене не впустили; тим я служити хочу і вам і їм, а що за се часом кулака обірву, то дурниця, моя шкіра звикла до того, гу-гу-гу!.. тільки страх мені, щоби жінки тобі не збаламутити, Бігме страх!

Тумрій: — Нехай дух великий заплатить тобі за се!

Яцко: — Хибань той Дух великий, бо ви то певно, ні! Зрештою я такий богатий що платні не потребую. От видиш і вам я до чогось придав ся, щей опікуном вашим зістану, гу-гу-гу, ой-ой! даруй жите! Яцко опікуном!.. паном великим... немов наш дідич вельможний! А виділи ви його як виглядає з дороги?

Мотруна: — Хто? наш пан дідич?

Яцко: — Но, таж він! ще бліднійші став, помарнів, позеденів гірше, як перед виїздом, щось, повідають, жінка єму тес гу-гу-гу! ой!

Тумрій: — А хто? приїхав? вернує

Яцко: — Що ви не знаєте? вже з дві неділі буде.

Мотруна: — Вернув, кажеш? вернув ся з дороги? Ох що за щастє! а т. нам нічого не сказав!... таж то прецін двір, вельможна пані, допомогли нам піратись?

Яцко (на бік): — Поженили ся з котом! бодай іх, гу-гу-гу!

Мотруна: — Піду до двора, вельможній пані за нужду нашу розказати о ласку просити буду... А ти знат... а нічого нам не казав!... Ай, Яцку! Яцку!..

Яцко: — Гу-гу-гу!.. не так швидко! Мотруно! то хитра штука! Перше з Азок заходив ся, а тепер готов тебе в двор для себе займити. Тобі нема пощо там іти.

Мотруна: — То Тумрій піде!.. Іди Тумрію, поклони ся, спробуй! Наш дідич мягкого серця, змилує ся, допоможе, ще до кузні дастъ що потрібно.

Тумрій: — Га! спробувати можна! пан богатий! А ти Яцку, як думаєш? дастъ чи не дастъ?

Мотруна: — Іди, іди! в Рудні ми сівбись працювати цілий рік, а він відраз поставить тебе на ноги.

Тумрій: — В кінци... Рудня, Руднею, а спробувати не вадить (відходить, поправляючи на собі одіж і пригладжує волосе).

ЯВА III.

(Мотруна і Яцко.)

Яцко (глядає за відходячим Тумрієм): — Гу-гу-гу! видить ся мені, даремно він псує собі підошви, так як даремно на згоду з громадою чекає. А ви Мотруно, як думаете, повернуть до вас Ставчанці, чи ні? ге?

Мотруна (сідає на прильбі): — Та де там повернуть ся! коли рідний батько і брати нас вирекли ся... щож чужі люди?

Яцко: — Завзяли ся? ціле село окунем стало проти вас... і так буде дальше... а Тумрій не витримає... він вже не той, що перше!

Мотруна: — О добре кажеш Яцку... не той він вже, не той.

Яцко: — Вовка натура до ліса тягне, так його до своїх... до волокитства.

Мотруна: — До своєї родини... ох! головонько моя гірка, нещаслива! Як він так за другою затужить, як се мені в сні приснилось...

Яцко: — Але що вам діє ся? він вас як перше, лиш одну кохає, тільки руки зімліли йому від тяжкої праці; радби тепер і на прильбі спати, або днями лазити по лісі.

М о т р у н а : — Ох, ляк мене збирає Яцку! ляк мене збирає, а що далі буде, яка моя будуча доля (плачє).

Я ц к о : — Цитьте, цитьте, не плачте; ще є надія.

М о т р у н а : — Яка? либонь смерть!

Я ц к о : — Невдовзі прибуде вам нова потіха, новий рот до праці, його заставить, привяже його до хати... і силу давну поверне.

М о т р у н а : — Ісусе сине Божий, змилуйся над нами (встає).

Я ц к о (глядить в кулісу на ліво): — Ой даруй жите! ой-ой, гу-гу-гу!

М о т р у н а : — А там що такого Яцку?

Я ц к о : — От вже людоњки з ярмарку вертають, а я собі тут кабаряшкую, до чужої жінки залицяюсь... гу-гу-гу! (збирається відходити).

М о т р у н а (гірко): — Га, розумію Яцку... і ти боїшся людського ока, і ти при других, з проклятими не хочеш приставати.

Я ц к о (ніби потакуючи гірко): — А певне... ціла громада на вас бє, то якби виглядало.

М о т р у н а : — Яцку!

Я ц к о : — А-а-а-а! не можу! бо зстидно мені!.. зстидно Мотруно! Яцко мавби до циганки ходити, гу-гу-гу!... Яцко такий

пан! громадська дитина з дідами приставати. А щож би люди на то сказали? Якби мене тутки побачили гу-гу-гу! Яцкови шануватись треба... дбати про свій гонор... Кохані брати остро заборонили з вами приставати... а іх що й но не видко.

Мотруна (живо): — То і вони ніні ярмаркують? тут переходити будуть? (впадаючи на нову думку). Ох кобим так съміла до них приблизитись.. кобим хоч слово мсгла промовити... можеби (переходить).

Яцко: — Добре кажеш, Мотруно! спробуй... так вони не вовки... тебе не зідять. Сак чи так, ти нічого не втратиш. А покажуть зуби, гавкнуть миле слово то чорт іх бері! А може серце, братня кров в них промовить.

Мотруна: — І нуж іх зворушить!.. ох! Боже милосердний; подай ім ту думку щасливу!

Яцко: — Гу-гу-гу! Чуд Божий був би! чуд! съвіт би обернув ся... гу-гу-гу!

Мотруна: — Ох, не відбирай мені відваги, надії! Вже чути іх крохи, іх розмову!

Яцко: -- Гу-гу-гу! втікай Яцку! втікай!... втікай від чужої жінки!.. иочию прийдеш на залицяння, гу-гу-гу! Здорова будь Мотруно! а Тумрієви скажи, щоб чекав на мене!... гу-гу-гу! Коли хоче, щобим пильнував йому жінки, то нехай сам мене на порозі прийме, гу-гу-гу! (втікає прислівочи).

Дурний Яцко можний пак, гу-гу-гу!
 гу-гу-гу!
Хоть пустий в нього карман ой, ой
гналт! гу-гу-гу! (зникає).

Мотруна: — Що почати? (поправляє на собі подерту одежду). Якби стати на счи? Якими словами до них говорити? (чує крики надходячих). Боже дай мені сили (збирає тріски, похилившись по дорозі).

ЯВА IV.

(Мотруна, Скоробогатий, Ходилець, парубки, дівчата, баби, народ, пізніше Пилип і Максим, люди кушками переходять через сцену, зобачивши Мотруну, затримують ся, споглядають по собі і показують верішучість Всі з тлумочками.)

Скоробогатий: — Тьфу!.. щезай до біса! відьма на дорозі.

Парубки: — Знати нарочно під ноги нам лїзе.

1. Баба: — Певно хоче уроки завдати.

Усі (спльовуючи): — Тьфу, від уроків!

Скоробогатий: — Ні дорогою перейти через вражу бабу!

Ходилець: — Зігнати зі стежки, тай годі (поступаючи наперед). А підеш, циганко проклята.

Мотруна (простуючись): — Що хочете від мене?..

Ходилець: — На бік, кажу! Не лізь! псе хрещеним людям в дорогу.

Скоробогатий (показуючи на хату). Проч до своєї буди!

Мотруна: — Га, ззвірі люті! навіть тутки спокою не даєте, тут на обійстю моїм.

Ходилець: — Го, го! дивіть яка пишна! сі обійстє? Геть на двірське! на панський вигін! там сиди в своїй буді, як пес на припоні, а по громадськім ґрунті вара лазити, то наша дорога.

Усі: — На бік! на бік! сchezай нам в очий! Проч до своєї буди.

Мотруна (з роспокою): — Ох, ні одної душі милосердної. Всі в ззвірі дики змінилися!.. ні словечком ніхто не заступить (спостерігаючи надходячих братів (припадає до них). Максиме, брате, (той відскакує, не хоче на ню глядіти). Ох! серце розпукне ся! (до Пилипа) Пилипе, змилуй ся наді мною!..

Пилип (заклопотаний): — Я? що я тобі пораджу? (показуючи на Максима): Він старший... по смерти батька він голова родини.

Мотруна (клякає): — Хоть слово потіхи, хоть одно словечко! хоть оком ласкавим споглянь, брате (плаче).

Пилип (споглядаючи трівожно на присутніх): — Годі мені, годі! не вільно! (гамуючи зворушене) бідна! (збирається відходити).

Максим: — Чекай я з тобою.

Пилип (встидаєсь свого зворушення): — Я... я... ще на цвінтар по дорозі скочу. Іди передом до дому... іди (перебігає швидко на цвінтар).

Мотруна (зривається пориває Максима за руку): — Максиме на змилуванє Боже не відхочь без словечка! без погляду одного на сироту бідну!...

Максим (відтручує єї): — Геть! геть від мене! відчепись!

Мотруна: — Братье, братчику!..

Максим: — Відчепись кажу!.. нема тут тобі ні брата, ні сестри, ні родини! Ти вже не наша, не тутешна!..

Усі: — Так! так! Заволока! циганське насінє!..

Мотруна (чіпаючись судорожно руки Максима): — Пробі, Максиме, Максимцю!..

Максим: — Не дотеркайсь моєї руки! пускай!.. пускай кажу!

Мотруна: — Максиме, Максиме! чи так годить ся над сестрою глумитись? Чи я вже вам чужа? під одним дахом ми ховались, одні груди ссали! Що я вам винна, нещаслива? Що вам злого чоловік мій вчинив?!

Максим: — А про батька ти забула? гадино! хто його вбив, як не ви обос? Хто відтак шукав опіки і помочи против нього, проти волі небіщика?

Усі: — Против гровади! против селу
цілому.

Мотруна: — Змилуй ся, благаю! ми
з голоду гинем! ти не знаєш страшної на-
шої нужди!

Максим: — То нехай двір вас тепер
ратує... а ні то пропадайте з голоду і ну-
жди!

Усі: — Пропадайте! прокляті!

Максим: — Не було гонитись за
циганом, робить ганьбу і собі і родині.
Спи тепер як собі постелилась, помітух
циганська!

1. дівчина: — Пропадай разом зі
своїм коханцем...

2. дівчина: — Виродки прокляті
(відходять).

ЯВА V.

(Мотруна, потім Піліп, в кінці Тумрій.)

Мотруна (вибухаючи великим пла-
чем): — Ох, того за богато! вмерти-б!
вмерти з болю і недолі такої.

Піліп (виходить з цвінтаря, огля-
даючи ся на всі боки, осторожно, підбігає
швидко до Мотруни, через хвилю, не зна-
ючи що сказати, хватає ся руками за го-
лову, з болем і любовю глядить на ю. в
кінці промовляє крізь сліози): — Се-
стрічко Мотруно!.. я... я... (подає їй тлү-
мок).

Мотруна (здивована, мовби не вірить): — Чи се правда? О! Матінко Христова!

Пилип (пускає єї тлумочок під ноги): — Возьми! возьми сирітко! (витягає руку в сторону цвінтаря) він вибачить мені! ейн в гробі інакшій (отирає рукавом слізози і вибігає).

Мотруна (витягає за ними руки з подякою): — Брате! братчику! най Бог заплатить тобі за той кусник хліба! ох! яке щастє! Господи милосердний! (з радості не може вгамувати сліз).

Тумрій (прибігає дуже розрадований): — Мотруно! тіш ся! радуй ся! дивідіч... ох!.. що тоє? що стало ся? Плачеш?.. чого?.. На великого Бога, чого? Був ту хто? з'обидив тебе? говори скоро що стало ся? (махає грізно до села кукалом) Ох, ваша то справа, мужики прокляті! Мотруно, говори що стало ся? хто тут був, що тобі зробили?

Мотруна (отираючи слізози і радісно): — Нічого, Тумрію, нічо.

Тумрій: — Як то нічо, коли плачеш? (в сторону села) Га! то ваша справа, мужики прокляті, зъвірі люті? розірву кожного, хто мені попадесь в руки.

Мотруна: — Вгамуй ся Тумрію! я так від радості плачу! був тутки Пилип (показуючи на тлумочок) і от... се знак, що мене ще любить, за сестру має?!

Тумрій: — Що милостиню мені ки-

дають? мені! Викинь се геть!... Нічого від них не потребую!.. Чуєш? нічого! (стискаючи жменю) тут, в мене гроші є.

М отруна: — Гроші маєш? ох! Матінко Христова! видко, нам нині все на добре обертаєсь! брат і гроші! О слава Тобі, Боже дорогий, ласкавий!.. Але розкажи мені як приймив тебе дідич вельможний.

Т умрій (не охотно): — От звичайно, як богач бідака приймає, ще до того цигана волоцюгу. Чекати казав, а потім кинув тих кільканайцять золотих мов псови, з такою погордою, що аж кров у мені закипіла... Але годі! І за те я до колін му вклонився, бо міг і того не дати, та ще за двері викинути... І от вже ласка велика.

М отруна (сідає на призьбі): — Найі за се нагородить го Господь з високого неба! Вибавив нас від голодової смерти.

Т умрій (сідає коло неї): — Так вибавив... але як громада...

М отруна: — О, не лякай ся! чую я, що вони незадовго, ненависть покинуть і прийдуть до тебе.

Т умрій — Та хоті власну вигоду повинні піймати, і замість до мене, милю тягнутись до коваля.

М отруна: — Прийдуть до тебе, Тумрію коханий, до свого майстра, на місци... перше чужі а потім і свої... будеш бачив... певно! Шось ми немов шепче, що наша нужда вже раз скінчила ся (встидливо). Що

той гість новий, що небавом під нашу звитає стріху, знайде на свій прихід спокій і достаток. Поміч вже маємо... брати погодяться з нами... оба простять... і над нами знов вилогодиться захмарене небо і сонічко ясне засвітить нам знову.

Тумрій (пересипаючи гроші): — Так, так, кінець нашим мукам! може і для нас настануть дні веселі. Завтра, скоро сьвіт іду до міста, по начине, кузню в миг поставлю, фартух ковальський прип'яту і далі до молота! до міхів! аж загремить в пеклі. Завтра Мотруно скоро сьвіт, до міста!

Мотруна: — Тимчасом треба іти нам на спочинок, ось нічка западає. О! Тумрію! який солодкий сон наш нинька буде (обіймають ся і звертають ся до двох хати, коли нараз дaeється ім чути мизника, немов, марш циганський і съпів далекий, якби з глубини ліса, обое пристають, ражені громов, Мотруна стає мов окамяніла, з переляку. Тумрій з початку, тож переляканий, віддає на лиці єго малюсінь на переміну то гнів, то подив, то несподійний внутренний).

Съпів 17. Похід циганів.

Бори заграйте, шумно гучно,
Цигани в гості к вам ідуть.
Тут вам най в небо єдарить зеуцно
Бо наші уста пісні несуть.

Цигани вертають
Весело, безпешно

Знакомих витають,
Солодко-сердечно
Го! го! го! го!

Тумрій (як висше): — Цигани! цигани!... ох! мої! га!

Мотруна (з найбільшим переляком кидається на нього і обіймає його впів): — Тумрію! Тумрію мій!

Тумрій (мов непритомний): — Що? що? чого хочеш? чого? так! так!... они, цигани!... Може навіть моя ватага, вата-га Апраша!

Мотруна: — О! Матінко Божа! ратуй нас ратуй! Тумрію!

Тумрій: — Що? (опамятуєсь) Ти чого так напудила ся?

Мотруна: — Ти чого так цілий трясеши ся?

Тумрій: — Дурна! думаєш може, що я піду за ними, не віриш мені?...

Мотруна (майже за одним відлихом): — О! тобі я вірю! тобі я вірю коханий! Тільки їх бою ся! За ними нечиста сила. Они тебе втарують, отуманяять і не оглянеш ся, коли нещастє ся стане! Тумрію, коханий мій, любий, соколе сизий, змилуй ся наді мною! зглянь ся на мої муки, не іди ти там, не іди ти до них, моля тя, благаю, заклинаю! Гляди, на коліна паду перед тобою... в поросі качаюсь!.. (клякас).

Тумрій: — Що робиш Мотруно?!

Но! но! не голоси так, не попадай в роспушку, коли боїш ся... не піду... згину радше, а до них не піду...

Мотруна: — І скривайся де, щоби тя не стрітили, щоби тя навіть здалека не побачили.

Тумрій: — Добре, вже добре! гогубко! ти тільки вспокій ся!...

Мотруна: — Іди до хати!.. они десь певно не далеко стануть табором! О, іди, іди до хати!...

Тумрій (вступає на поріг, но зараз віртається): — Ні, там так душно, парно, горячо!... а мені так в голові шумить, пересплю ся тутки на призьбі на вільнім повітря.

Мотруна: — Ти? о кі! Тумрію мій, ні!...

Тумрій: — Алеж будь спокійна, я відти на крок не рушу ся... повір мому слову... Сама іди до хати, лягай спати, бо тобі спочинок потрібний! Іди, іди, кохана (цілує єї...) я вже забув циганів.. цілком їх забуду... прецінь знаєш, я не з примусу, а добровільно табор їх покинув... невже би я нині до них ся вертав? Дитина, ти ще, Мотруно, дитина без розуму... без розваги... Но іди, іди до хати і спи спокійно... добранич! (успокоює єї пестощами і відводить до хати, сам же кладе ся на призьбі).

ЯВА VI.

(Тумрій сам.)

Так! Она правду каже! небезпечно мені близько тої ватаги. Цікавий я тільки, чи то наші, ватага Апраша? Не знати, що там з ними дієсь?... чи прийшов хто на моє місце... чи Аза.. гм... (обтирає чоло). Ох, хотівбим тілько побачити іх здалека, стару Ягу,... Апраша... Азу... так покрадиємци, непостережений на одну хвильку... ох (по хвилі) Але ні, ні! Я дав жінці слово!.. в кінці що мені там по них?. Обовязок мій бути тут в тій хаті!.. ох! Який втомлений, який я сонний! Очі ми ся клеють. Добра ніч (засипляє, мельодрама). Мотруна отирає вікно і приглядається сплячому, чоловікови, по хвилі, почувши холод, ховається назад).

Тумрій (крізь сон): — Ох! то ви!.. Апраш... здорові були!... Як ся маєте?... о!... котел вже висить, віз таборний розпакований (павза). Ах, як тут весело межевами! як радісно свободіно! (съпіває) Здоров, Янча!... витайте товариші (поступає мимовольно в сторону звідки доходив съпів) А що? юшка вже готова? ні... ні... не хочу!.. Не буду з вами їсти вже ніколи! не буду!.. не можу!.. Ох, то ти?... ти. Аза?.. Аза... (на пів в сні, з голою головою, волосем розтиражаним і витягнутими перед себе руками вибігає швидко).

Мотруна (стає на порозі і кличе за ним розплачливо): — Тумрію! Тумрію! (хоче бігти, та тільки вигягає руки, не можучи встояти на ногах) Не можу! Тумрію! я неможу (падає зомліла).

Завіса спадає .

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

(Ліс — кітловина, між горами ожарена світлом місяця. В глубині таборний віз і нерозпаковані клубки, які вказують, що ватага циганська додерва що розбила табор. На середині сцени догаряє огонь під кітлом. На передній від колодою зваленого дерева, лежить в задумі старий Апраш (першесь на лікоть. В глубині лежать шокотом угрюючі до сну цигани і циганки, перед сном съїдають низше подану пісню.)

ЯВА I.

(Апраш, Пуза, Янча, Витьва, Діго, Фея, Бруля, цигани, циганки, Аза.)

Съпів (хор).

Минулись наші труди і зної,
Хвили сердечного болю,
Притихли злидні, горе тяжкоє,
Сном вже спічнемо поволи.
Вигнанці съвіта, сироти бідні,
Без слави, роду, і хати,
Небо над нами, зорі погідні,
Се дім наші наші палати.
Як тут спокійно, тихо і любо,
Той ліс дрімучий і темний,
З дороги трудної нас приголубить,
Одпочинок найдеш тут певний.

(По съпіві, котрий кінчить ся *pianissimo*, так якби хор за послідними віршами засипяв. Музика перехо-

дити в мельодраму. Через хвилю цілковита мовчанка, потім на вої підносить ся зі сну Аза, оглядається довкола, обвиває ся хусткою, влезти з воза і хильцем хоче підійти на праву сторону. Апраш, котрий єї слідив очима, заступає її дорогу.)

Апраш: — Куда се?

Аза: — Куда мені подобає ся.

Апраш (з завистею): — До панича, чи до цигана?

Аза: — Може до одного і до другого (хоче іти).

Апраш: — Ох, стій божевільна! (заступає її дорогу).

Аза: — На бік з дороги, старий.

Апраш: — Стій!.. ані кроку з табору!...

Аза (з глумом): — А то знова що? Чи я, чи ти тут розказуєш? Вступи ся, кажу, на бік!

Апраш: — Ану на віз спати! (хватає її за руку і на силу тягне її до воза).

Аза: — Пускай мене! пускай, проклятий!... бо жили в руках зубами тобі по-протинаю!

Апраш (тримає): — Га гадино! чуєш тепер, хто міцнійший, хто тут має право розказувати? Коли я до тепер тобі улягав... коли м вів ватагу, куди ти хотіла, то не з боязни перед твоїм гнівом, дурна дівко, певне що ні... бо ще рука моя досить сили має, щоб як хробака тебе задавити,

але що м любив тебе безграницю, щось ми
милійшою, була над всі скарби сьвіта!..
над свободу, над власті і над силу!...

Аза (заливаючись глумливо съміхом) Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

А праш: — Азо!.. перестань ти дуріти, перестань кидатись мов божевильна... Видиш, стара моя померла, я тепер вільний. Зістань моєю жінкою, а я дарую тобі всі мої муки, всі мої терпіння, які я виніс через тебе... і дальнє робити буду, що скочеш, що прикажеш... Ти будеш правдивою провідницею ватаги! Ну, щож, Азо! чи ніколи мене не пригорнеш до себе?

Аза: — Здурів ти старий!.. Я твоєю! Я тебе пригортати, ха-ха-ха! Приглянь ся собі в потоці і порахуй твої морщини. Батьком тобі бути моїм, але не коханцем, Пускай мене!

А праш: — Не хочеш?.. ні?

Аза: — Ха-ха-ха! ти зовсім одурів! тебе лиш звязати.

А праш: — Щож, ні?.. ні..

Аза (з відразою): — Ех... саме твоє залиянє, будить в мене відразу! На бік кажу!

А праш: — Га! бісова дочко!.. навчу я тебе послуху!.. тепер побачиш, яке в мене право!.. Я ватажок, я князь ваш, і жите кожного з вас до мене належить, а кожда жінка се лиш моя власність.

Аза (глумливо): — Ха-ха-ха-ха-!.... чи справді?

А праш: — Зараз тобі покажу! (обіймає єї пристрастно в пів і тулиль до себе). Мусиш моєю бути!...

А за (вирвавшись, відскакує): — Вступись! проклятий!...

А праш (пристрасно і гнівно підстуває до неї): — Мусиш робити, що кажу.... ані (хватас топір лежачий коло огня) видиши топір той!?

А за: — Сьміюсь з твоїх любоців, грізьб, та й топора!.. Я тут королева! тільки пальцем кивну а ти псом останеш нужденний!... Ватага рабів скине тебе з влади і піде туди, де я єї поведу!...

А праш: — Не вжеж?!.. ха-ха-ха!..

А за: — Доказів хочеш?... Тож і сам добре знаєш, що то щира правда! Вступись за тим, говорю, бо там на мене жде панич, в покоях, та циган під цвінтарем в хаті!... бурай здоров, старий!.

А праш: — Га! сьмієш ся з мене! но, не до любасів тобі дорога, але до пекла! (замахуєсь на ню топорем, Аза втікає в глубину сцени, своїм криком розбуджує ватагу).

А за: — Ратунку!... люди ратуйте! (Бігає довкола дерева, Апраш гонить за нею, з піднесеною сокирою, в тім прибігає Тумрій, в стані на пів соннім, як при кінци 3. акту, хватас одним рухом Апраша за рамя вириває му сокиру і кидає далеко від себе, відтак другим рухом кладе Апраша на землю, наступаючи му ногою на груди. Ціла

ватага зриваєть ся з криком, Аза показуючи на Апраша спостерігає Тумрія і стає мов скаменіла. Всі гортують ся в групи:

ЯВА II.

(Тії і Тумрій.)

Аза (заледви опамятившись показуючи циганам Апраша). Звязати го! Пуза ватажком буде!... всі на спочинок! (Дивлячись на Тумрія) Прецінь раз!.. знала я, що тілько пісню нашу почує, зараз прилетить! Стрілою прилетить (вибігає на ліво. Кілька циганів вяже руки Апрашови і кидають го під колоду, Пуза вдбира в нього нагайку, зриває кафтан, обшивтий великими срібними гузиками, натягає на себе і траскаючи нагайкою кличе голосно:) Спати! (всі крім Янчи, опертою о дерево, вертають на своє місце як з початку акту, і кладуть ся спати, павза).

Тумрій (В одежі подертий, з розкудленим волосем, тепер доперва починає приходити до себе, якби ся збудив, протирає очі і розглядається довкола здивованій). Де я властиво? де зайшов?... от ватра... котел... цілий іх табор... табор циганський... табор братів моїх!... І я серед них... вольний, щасливий!.. ох!... що за розкіш! що за радість безмірна!.. (віддихає глибоко втягаючи в себе воздух). Як тут дихати легко, як ясно сияютьзорі на небі (витягас руки до неба). Витай ми просторе безмежний і ти місяцю ясний. Витай таборе, мій рідний! Тутки я знову той

сам, що давнійше, сильний, гордий, сим Ромів, цар лісів і пустині! Не нужденна буда, а звід небес зірками вкритий, — се' мої налашті роботою пісня і вандрівка!.. б'циган чілом і душою тільки на свободі, тільки серед своїх, може жити щасливо!..

А пра ш (котрий від хвили якого звяли, став німмій і байдужний, прислухуючись аворушеній мові Тумрія, заливається голосним съміхом). Ха-ха-ха!

Тумрій: — Хто се?

А пра ш: — А нѣ казав я тобі? не говорив, що чи скорше чи пізнійше, заведеш ту пісню.

Тумрій: — Апраш!.. Апраш!.. (спостерігаючи Янчу). Братець сердечний!..

Янча: — Братику мій любий (обійтися).

Тумрій (до Апраша): — А щож ти, Апраше, товаришу давній мене не пригорнеш? не витягнеш руки до відступника?

А пра ш (все глумливо студено): — Га! га! сердечний! (в тій хвили руку протягаючи).

Тумрій (приступаючи): — Що се?.. ти звязаний?

А пра ш: — А так... як бачиш, здротовали мене? Старий горнечъ завсігди дротували треба.

Тумрій (здивованій): — Тебе звяли? тебе Апрашу?

А праш: — От велика річ.. сповили мене, як дитину, тай тілько. Часом і старого сповинути треба (Тумрій розвязує його, він встає) Спасибі! (оглядає Тумрія) Гм, як на газду, мужицького богатира, славно виглядаєш.

Тумрій (завстидженій з болем): — Ох! не глумись старий, бо якби ти знав.

А праш: — Що маю більше знати? що? Ха-ха-ха-ха! дивлячись на тебе, все вже знати можна, знаю я, що було і що буде.

Тумрій (здивований): — Якто? і що буде?".

А праш: — О так! го-го-го! Цікаві річи прийдуть тут небавком.

Тумрій: — Не розумію тебе ні крихти!

А праш (показуючи вертаючу Азу): — От, она тобі все вияснить як треба.

ЯВА III.

(Ті і Тумрій.)

(На вид Ази, Тумрій немов затряс ся, она завстиджені опускає голову.)

Аза (спостерігаючи Апраша перелякану): — Апраше?!. Хто тебе розвязав!

А праш (стає перед нею, накладає файку і сьміє ся): — Ха-ха-ха! (двигає раменами) Гм... як ти мені обридла! тъфу! (спльовує, відтак запалюючи файку, відхо-

дить. Хвиля мовчанки. Аза обриваючи листки з цвіту, сьпіває з тиха, Тумрій глядить на ню мов на явище).

Янча (котрий стояв в задумі спертий о дерево, підходить до Ази): — Азо! поглянь прецінь, промов до нього... Не видиш, що очима зісти тя хоче!...

Тумрій: — Якаж вона хороша! яка чудова! (підходить не съміло) Азо!...

Аза (глумливо): — Хто се?... ох!... Тумрій? коваль мужицький, тепер газда і богатир на цілім стависку, властитель широких ланів та сіножатий. Витаєм, витаем, серед убогої циганської ватаги.

Янча: — Чортік як завше.

Аза: — Але, що приводить вас так пізною порою? Нудьга, чи може нагла потреба? Може ліків вам дати, або поворожити, честний господарю? кажіть, кажіть, чого вам потрібно? що хибує вам до щастя при жінці коханій.

Тумрій (з розплюкою): — Ох!..

Янча: — Азо!.. досить того!...

Аза: — А може съпіваночки вам захотілось, будь танцю?... скажіть будь ласка, для любого гостя, ми сейчас готові. (приирає поставу як до танцю).

Тумрій: — О, не муч мене Азо!.. вже я відпокутував за гріхи... аж страшно.

Янча: — От досить поглянути на тебе бідолахо (до Ази) придивись йому, та-ж то тінь тілько з Тумрія давного.

Аза: — То так з надмірного щастя...
правда Тумрію?

Тумрій: — Алеж змилуй ся надімною! Чи годить ся глумитись так над нещасливим?

Аза: — Змилування просиш?... а тиж мав його для мене?

Тумрій: — Для тебе?

Аза: — Для мене, для всіх нас, колись покинув.

Тумрій: — Ох, чи я знаю що тоді було? чари чи уроки? Але які муки я за се витерпів ох!... яку гризоту чув я в душі своїй!... Думка про вас слідом ходила за мною... сон мене не брав ся... тож тілько пісню почув я тут вашу!... ох! Азо, того розказувати годі, бо щось дивного загralo ми в серци... іньша кров, інші думки, інші сили закипіли в друдях.

Аза (з поривом): — Ти думав о нас?

Тумрій: — А ти?... а ти?... чи ти хоч деколи о мені згадала? затужила може?

Аза: — Чи я затужила... ох! (гамує ся) Але ні! Аза, за невдячними тужити не вміє.

Янча: — Не вір еї!... Она навмисно спровадила сюда наш похід...

Аза (остро): — Янча!..

Янча: — Щоб тебе побачити... і глянути на тебе.

Тумрій: — Правда ж то Азо? для

мене, для мене, моє сонічко ясне (обіймає з поривом) Чи правда се, що він говорить?

Аза: — Надійшов час!.. пощо криєшся довше? О так! се правда! на крилах я сюди летіла бо... бо... тебе кохаю (Янча відходить).

Тумрій: — Кохаєш? ти Азо?... ти?

Аза: — О! вже від давна.

Тумрій (бере єї в обійми): — Ох, то ще є щастя на тій землі (обіймають ся, Янча тимчасом відходить до спячих).

Аза: — Ох!.. що я перебула! які я муки знесла через тебе, які люті рани! ти того не знаєш і не можеш знати, кілько болю, містилось в сих грудях! Коли ходив ти до тамтої то я бідна з зависті конала, день, в день, година за годиною в муках сердечних я вмирала!.. З далека від тебе дні мені місяцями стали а роки віками з жалю я вмирала!...

Тумрій (пориває ся і саджає єї на колоду): — О, голубко сиза!

Аза (кладе голову на єго груди): — О... мій коханий! ..

Тумрій: — Яка ти хороша... який чар чудовий віє від тебе.

Аза (зашепчує в обіймах): — Ох! бо тя бачу, бо тя маю при собі!.. бо тя кохаю!.. кохаю!.. кохаю!..

Тумрій: — Жите моє.

Аза: — І дивлюсь в твої карі очі,

любуюсь кучерями твоїми... твої губи...
котрі чую тут на лиці і ціла я палю ся,
горю загибаю!.. О!.. Тумрію!.. яка я ща-
слива!..

Тумрій: — Говори, говори ще!.. чо-
го ти замовкла?

Аза: — Не можу!.. радість, щастє,
роскіш, дух ми запирають, думки плута-
ють.

Тумрій: — Мій скарбе неоцінений!

Аза: — Від нині ти мій!.. і тепер тебе
вже ніхто ми не видре, — ні! Хиба з жи-
тєм разом.

Тумрій: — Азо моя!

Аза: — Мов львиця я любови моєї
буду боронити, не дам тебе!.. не дам ні-
кому! ти мій!.. мій на віки.

Тумрій: — Єдина моя!

Аза (встає): — Киньмо те село три-
че-прокляте і здалека звідси розпічнем
нове жите... жите щасливе!.. Разом!.. вічно
разом... в обіймах — розкошної любови...
любові безграницій вічній...

Тумрій: — О так! в любові, в свобо-
ді, в безмежних просторах!..

Аза: — Здалека від ворогів лютих,
від нужди, недолі!...

Тумрій: — Від роспуки-горя!..

Аза: — І від тої... тої, що мені тебе
вкрала! Ох! наї буде проклята... проклята
за мої муки, сердечні, за пекучі рани!...

Тумрій: — Так!..? проклята!.. (зміняючи голос) Ох! ні!.. ні.. она ні!.. она невинна!..

Аза (переходить): — Не винна кажеш? га! погибель єї!.. смерть!..

Тумрій: — Азо!..

Аза: — Проклін на ню! проклін єї, тій мужичці білявій.

Тумрій: — Не проклинай єї, она мені завірила!.. Она всіх і все покинула для мене.

Аза: — То вже рік цілий щастє своє пила, була щаслива! ох! яка щаслива!.. а я?..

Тумрій: — Я єї присяг...

Аза: — Втікаймо звідси!.. Отже єї любиш?.. говори, любиш.

Тумрій: — Люблю тебе,... братів... і здається мені, oprіч вас не люблю я нікого....

Аза: — Тому ходи з нами, Тумрію мій, ходи!..

Тумрій: — Ох!..

Аза: — Що?.. важиш ся? О Тумрію! Тумрію, заклинаю тебе, ходи з нами!.. ах!.. ти не розумієш того, ти того не піймаєш але сама думка, що втратити мушу тебе по раз другий, душа з мене втікає... серце на шматки рве ся... я гину, вмираю!..

Тумрій: — Азо!..

Аза: — Тумрію, змилуй ся наді

йною, змилуй ся над нещасливою! (вклякас). Дивись я на вкодішках перед тобою змилування прошу, милосерд'я!.. даңе мій!.. не вбивай мене!.. не вбивай... Тумрію!..

Тумрій: — Тамтій я присягнув.

Аза: — Га!.. памятай!, і вічно памятай!.. Тумрію!..

Тумрій: — Ох!..

Аза: — І щож... і щож? не хочеш...;

Тумрій: — Азо!..

Аза: — Так, чи ні!? говори, говори, чим борше!

Тумрій: — Не годить ся мені.

Аза: — Що?...

Тумрій: — Не можу!..

Аза: — Га!.. то пропадай, марно як твой пес на ланцусі, коли не маєш сил, ланлюха зірвати!.. тям собі тільки, що відтручуєш мене по раз другий, що більше мене не побачиш; що я сюда не вернуся ніколи! чуєш ніколи!..

Тумрій (хватає її за руку): — Ніколи? ніколи? кажеш?...

Аза: — Геть від мене!.. з очий мені ляклятий! (звертаючись до ватаги) Гей!, гей!.. ану там!..

Янча (надбігає): — Що прикажеш?!

Аза: — Готовитись в дорогу! сейчас... сеі хвилі!..

Янчин (кличе): — Ану вставати!..
вставати там, гей!.. в дорогу! (всі зривають ся).

Тумрій: — В дорогу!? без мене?
ох! Азо, ти звідси не підеш, ти мене не
кинеш!.. Ви мене тутки не оставите са-
мого в тій нужді, в тій пустині, в тій смер-
тельній тузі. 'Ох! радше мене забийте!..

Янча: — То-ж дурний, ідь з нами!
Хтож тобі боронить.

Усі: — Ідь... ідь... втікаймо!..

Тумрій (вагаєсь): — Га, то нехай
мене дух великий судить! втікаймо!..

АЗА: — Га!.. ирецінь раз моїм!.. моїм
він остане... втікаймо (ідуть в глубину, над-
ходить Яцко).

ЯВА IV.

(Тії Яцко.)

Яцко (надходячи): — Га, то ти тут,
цигане мій! вражий сину!

Тумрій: — Яцко!..

Яцко: — Знав я де тебе шукати, зрад-
ник, клятий!.. при коханці, при чарівниці
(між циганами неспокій) А там жінка стог-
не, і конає з болю, даремно виглядає чо-
ловіка і батька.

Тумрій: — Батька!..

АЗА: — Горе мені.. пропала я згину!

Цигани: — Геть звідси!.. виносись
хаме! виносись, покись щелій

Тумрій (з найбільшим зворушенем): — Я батько!.. в мене дитинка!..

Яцко: — Так, зраднику, дочку маєш! але, що ж се тебе обходить, коли ти інших розкошів шукаєш... танок з чарівницями, то твоя утіха!...

Янча: — Мовчи! проклятий!..

Тумрій (завше одною думкою занятий): — Я, дитину маю — дочку! о Мотруно! бідна Мотруна!...

Яцко (глумливо): — О так... бідна Мотруна (остро) Плаче, жаліє а своє робить... До дому окаяннику... до жінки!... Обіцяв я жінці, що тебе спроваджу, бодай воловодом заволочу до дому (хватає його за руки) Ходи! за мною!

Аза (чіпається судорожно): — Тумрію!

Яцко: — На бік, відьмо!...

Цигани (грізно): — Волоцюго!..

Яцко: — На бік голото! (до Тумрія) Ходи!...

Тумрій (рішучо): — О!.. так!.. з дороги, кому жите міле! Я батько!.. я дитину маю! (вибігає з Яцком).

Аза: — Ох! (заломлює руки) Га!.. і знов мене покинув!.. пішов!.. другий раз покинув!.. (люто) Пімсти на тебе, невірний! пімсти!... пімсти!... (падає).

Завіса спадає.

АКТ ПЯТИЙ.

(Декорация та сама що в акті 4-ім, тільки сцена представляється трохи інакше через розташоване табору циганського. З правої сторони до переду кузня і начине ковальське, по правій стороні шатро, Аза в глибині коло воза, далі порозкидані ріжні клунки і манатки. До середини на переді висить на обручах колиска з дитиною.)

ЯВА I.

(Янча, Шуза, Витъва, Діго, цигани, циганки, пізнійше Апраш, усі поділені в групи. Одні грають в кістки, другі в карти, інші знов плють, циганки ворожать, з карт кладучі кабали. Янча оден майструє при ковалі не мішаючись до гурту!...)

(Хор мішаний.)

Гей! цигани, не тужім!
Серця наші звеселім!
Най веселість в любий час
Не втікає в гай від нас.

(Грачі в кістки.)

Гей, братя, сум минеть ся,
Кидай кіст' на сто потіх,
Чейже нині поведеть ся,
Вигратъ злота повний міх!
Будь конину в стайні в красти
Хазяїнови на злість,
В дебрах і степах пропасти.

Нуже братя, киньмо кість.

(Дівчата.)

Дама, хлопець, двійка, ас!...
Най си тямить кожда з нас.
Як із картів ворожити,
Глуний народ піддурити,
Тумана пустить
І карман набить!...
Танець, пісня, око твар
То дівчата днесь на чар,
Но як молодість минеться,
Ворожить тра,
Щоб набить гроша!

Усі.

Тому-ж, цигани, найде забава,
Вино, мід маєш, то ж пиймо враз,
Бо нім надійде друга виправа
До погуляння єще час!

(Мала хвиля мовчанки, під час котрої грають, плють, відтак чути плач дитини, Витвіва граючи в кістки з Дігою, коли колиски з дитиною, затикає уши.)

Витвіва: — А най тя лихо пірве, віддержати годі... гей! баби! зацітькайте його, бо ми уши спухнуть, квілить, тай квілить, мов навіджене, аж млости на мене бютъ.

Діго: — От закруті му лоб довкола зо два рази а буде тихо!

Усі (сміють ся): — Ха-ха-ха-! дурний спосіб!

Фея: — Ха-ха! то з тебе нянька будь лаби Діго як раз!

Діго: — Та де там рушить ся котре (хоче іти).

Витвя: — Не будь-же дурний!.. (до бабів) а най там іде котра?.. Бруля! до дитини! (Бруля збірається іти від карт).

Пузя (плючи з другими, обзываєсь завсігди бредвачно) Бруля, сидіти! пантрой своїх карт! (показуючи на Апраша, котрий входить з відрами води) Від того Апраш, щоби доглядав дітей (кличе). Гейти! Старий медведю!.. Чуєш зараз!.. до колиски! (Апраш ставляє відра, винимає ляльку, запалює і сідає на бочці байдужно).

Усі (окрім Янчі сьміють ся): — Ха-ха-ха! Славно! славно! Най колишє!

Пузя (остро): — Щож то позатикало тобі? (видячи що Апраш не рушається, підбігає до нього і колишє) Ану же старий!.. робити що кажу, (Апраш навіть не здрігнувся) Ну, нездаро!.. (копає його).

Усі: — Ото впертий!..

Діго: — Ледащо! красти не хоче, робити не хоче... дітей бавити не хоче... тільки вилягав ся... Пузо возьми ся ти до нього!....

Пузя: — Ідеш, чи не ідеш?

Апраш (байдужно): — Сам поколиши перше, най побачу, як то ся робить, бо мене не навчили.

Пузя: — Чекай-же худобо, навчу я тебе!

Апраш (як висше): Того як раз
хочу!..

Пуз а: — Так?... ано зараз!... Гей хо-
діть но сюди (пориває го за волося, Вить-
ва і Діго за уха і провадять до колиски,
От так ледащо!.. от так старий медведю,
руки на шнурки, от в той і сьой бік
силоміць прикладає му руки і колише).

Діго: — Але най ще съпіває! ..

Усі (съміють ся): — Так, так! най
съпіває!... (глумливо) люлю! люлю!.. лю-
лю.. лю!..

Витьва: — Славно! знаменито!

ЯВА II.

(Тії і Тумрій.)

(Тумрій перед хвилею прийшов задуманий, з опущеною
головою, мовби блукав без ціли.)

Тумрій: — Що тутки ся діє?!

Усі: — Тумрій!..

Цигани (межи собою з гнівом: —
Га, знов той відступник!..

Пуз а: — А ти тут чого лізеш? там
до своєї буди!.. до своїх мужиків, а від
нас здалека! не тобі мішатись в справи
наші!..

Тумрій: — Дурню!.. (пориваєсь до
нього).

Діго (хватає Пузу за руку і відтягає
на бік! тихо до нього): — Дайже спокій

Пузо!.. знаєш прецінь добре, що нам його пальцем торкнути не вільно.

Пузя: — То най тут не крутить ся, коло ватаги, і наших замірів не підглядає!

Витява: — Га! трудно!... то вже річ Ази, приказала остро, щоб навіть словечком до нього не обзиватись, коли тут покажесь.

Пузя: — Дурна! ябим його відразу післала до пекла і конець цлій справі.

Діго: — Га, щож, заборонила... слухати потреба і з Азою, знаєш жартів нема..

Витява: — Вступім ся йому з перед очий, най робить що хоче!..

Пузя: — А то чорт зна післав мені бабські примхи... але потерпім ще (до ватаги) Гей там! Слухай голото!... Баби, дівчата і діти на села... а нехай же ми жадне з порожнimiми руками не вертає. Брati, що ся дастъ... тілько осторожно... бо... (грозить нагайкою, до циганів), а ви хотъ конину яку упантруйте або хоч підсвинка, чи вола кавалок... бо вже дуже коло нас круто... Но, кождий в свою сторону... ступай! (всі розходяться).

ЯВА III.

(Тумрій і Апраш.)

Тумрій (чуючи прикази Пузи, не може від досади прийти до себе) Апрашу чувєсь?... наказав їм красти...

Апраш: — Ха! ха! а щож жерти бу-

дуть, коли до зарібку ніхто не бере ся...
От кузня вже два тижні стойть зимна...
від часу, як сидимо тутки, на ковало ніхто
не погляне.

Тумрій (зітхаючи): — Ох!.. не так
то давнійше у нас бувало.

Апраш: — Ет, хтоби там споминав
минулість. Сам Дух великий не верне то-
го, що ся доконало (сердечно). тож слу-
хай Тумрію... (гамуєсь).

Тумрій (в задумі): — Говори... го-
вори! слухаю брате!..

Апраш: — Чого ти день в день до
нас ту приходиш?... чого?...

Тумрій (перебиває живо): — Чого?
питаєш? або я знаю, що зі мною діє 'ся?

Апраш: — Ох!.. вже бись раз стряс
з себе уроки.

Тумрій: — Яким же способом? що
маю робити?.. що починати?.. Хата мені
обридала... а до вас вернути не можу... Зда-
ється мені немов роздертий на двоє... Не
знаю що роблю, де я є, що чую!... Днями
цілими блукаю, непритомний по лісі, то
знов вертаю до жінки і дитини, сиджу при
них, а думка, душа моя з вами! з бра-
тами в таборі витає! Кров циганська, на-
вичка давна, тягнуть мене в оден бік —
обовязок в другий!... До того та Аза.

Апраш: — Проکлята!.. знаю я єї...
знаю! ох!.. пеко́льною силою она мене до
себе приковала.. не дає зблизитись... а
оком вабить, притягає...

Тумрій (з завистию): — Так! вона всіх! правда, так всіх! і в тім мое ліхो, і цо зависть мов звір мене пожирає, коли бачу, як день в день до двора, до панича лазить (боре ся з собою) Ох!... лютъ мене нападає, дурійка голови бере ся!... Ох! Апрашу!... товаришу!... навчи мене ненавидіти, навчи призабути (сідає при нім на колоді).

Апраш: — Пропади, сховай ся!... не показуй ся, поки вітер тут нами буде заносити, як довго Аза...

Тумрій (в помороці): — Аза!.. ох! Аза!... якеж то імя для мене дорогое, солодке... немов саме пекло!.. (пристростно) О!.. говори о ній, кажи, що робила через рік той довгий, як я вас покинув.

Апраш: — Що робила? тьфу! треба було видіти, що доказувала, по виїзді зі села того, по твоїй утечі, кого стрітила в селі, чи на дорозі, в дворі чи на місці очима пинила. Цілі череди дурнів за собою водила, що за усьміх, за поцілунок сипали єї золоті гори....

Тумрій: — Пекло!... от яка?!

Апраш: — То знов іншим разом мов не своя ходить задумана, затурбована, щіла в смутку... плаче тай заводить. Аж ось наперла ся до Стависьк доконче вертатись. Не було ради, мусів я вчинити її волю! Але ж бо і летіла сюди немов сто чортів за нею гнало! Пригортала тебе, а тепер там в дворі цілується....

Тумрій (зриваєсь): — Ох! підла!

— 44 —

та проклята! Видів я, видів в дворі через віконниці, як залицялась до пана... як він 'єї цілував коси, єї уста... га!... і я тоді не кинув ся між них, не убив їх обоє... ох! (закривас лице рукою).

ЯВА IV.

(Тіж і Яга.)

Яга (надходить з глубини, тільки пильно занята якимись клуночками, спостерігаючи Тумрія підбігає) Ге!.. ге!. що то? велиможний газда, ясний пан тутки? тутки? що за честь для нас!

Апраш: — Тепер знову totу наслало!...

Тумрій (підносить голову): — Ох!.. Яго!...

Яга: — Ого! нічого з того.. мусимося порахувати... там, від вас мені прийде не трохи!...

Тумрій (здивований): — Від мене?...

Яга: — А так, так соколе сизий... так мій добрий, чесний господарю, бо хто Мотруну доглядав в хоробі, дав поміч дитині, годував обоє... навіть власні хустки давав на пеленки... може єї брати? Може куми з села?.. га! га! завтра! Яга, тілько стара Яга дала їй догляд і поміч... ніхто більше...

Тумрій: — Правда се, правда!.. А я тобі навіть не сказав спасибі.

Яга: — Спасибі кажеш!.. ого! який ти

мудрий... заплати, заплати господарю можний, прецінь ти богатир, а не жаден циган волоцюга... го! го!... в тебе є достатки! бачила я, бачила! миши в тебе здихають з голоду, а ішож доперва жінка, тай дитина!...

Тумрій: — Ох!..

Яга: — Плачеш?.. го!.. го! знаю я знаю, то так з великої любови до жінки, неправдаж?...

Апраш: — Перестань, відъмо!...

Яга (завсігди до Тумрія): — Придивилась я, як ти єї кохаєш, навіть рота до неї не отвориш, ге! ге!... шибенику... з вас тилько шкіру дерти, то будете вірні, привязані мов на припоні... але най котра від серця покохає... пропала на віки, як totа Мотруна безталанна!...

Тумрій: — Ох! чи чорти наслали бісову чарівницю?

Яга: — А так!.. так!.. кидай ся, кази ся!... чарівницею я!... відъма, бо правду в очі говорю... безсердечний ззвіре... замучивесь одну, тепер тобі другої забагаєсь... але не дочекаєш того, зраднику підлій, тої другої боронити буду.

Апраш (розсерджений тихо до Тумрія): — Вступім ся єї з очий!... може скорше рота замкне (виходить з Тумрієм).

ЯВА V.

(Яга потім Аза.)

Я га: — Га! га!.. хотьбись собі уха
позатикає на смерть, таки мій проклін ти
почуєш!.. (грізно) Я тобі сала за скіру за-
ллю за мою Азу! за мою голубку... Ох! от
і она сама... яка похмурна.... зажурена....
(цифает ся на бік, Аза підходить смутна з
головою звішеною на груди, сідає на ко-
лоді, і попадає в глибоку задуму, Яга
приглядається єї хвилинку зі співчутем, від-
так приближаючись до неї говорить. Ди-
тино, моя!... голубко! пташечко кохана...
чи все так будеш плакати, руки ломати,
та-ж застановись, опамятай ся!...

А з а (з болем): — Ох! моя матусю!
моя Яго!...

Я га: — Ох!... знаю я знаю!.. що тебе
так підтинає, цвіте мій ясний... моя га-
лочко... зазуленко, скарбе мій безцінний.

А з а: — Ох, не промовляй до мене так
солодко, так жалко... бо... бо... ох!! я не
хочу плакати, плакати встидаюсь... а твої
пестощі...

Я га: — О! плач!... плач! рибонько
золотая... тобі лекше стане... з сльозами і
смуток з душі тобі сплине....

А з а: — Ох, Яго!.. коби ти знала, що
там дієсь в серці моїм.....

Я га: — Ягідко... то чому ж не ратуєш
ся?... чи малабись свій вік змарнувати для
нужденного зрадника, що випер ся тебе
і родини?

А з а (зриваєсь): — Я для нього свій вік змарнувати?... що тобі Яго?... я його ненавиджу, ненавиджу так, як ще ніхто ніколи не навидів на сьвіті... Колиб я могла бачити його вбитого, не буlob більшої розкоші для мене.

Я г а: — Ге! ге! За горячо говориш, щоб вірити можна... ти все кохаєш...

Я з а: — Я! ох!... я проклинаю!...

Я г а: — І він тебе любить.

А з а (радісно): — Що кажеш? любить?...

Я г а: — Любить, так як ти, без душі ходить.

А з а: — Ох! говори, говори! ти мов лік цілющий ллєш на мою душу.

Я г а: — Днями цілими за тобою ходить, немов тінь, підглядає, підслухує... за корчами придорожними ховається, вичікуючи, коли ти вийдеш на дорогу!

А з а: — О, слава ти!... слава! духу великий! Ох, говори дальше.

Я г а: — Колисьто головою о дерево товк, як ти до двора, до панича летіла, начами під шатро твоє підсуваєсь, щоби підглянути чи ти спиш, чись з нами... До хати своєї ані не загляне!...

А з а: — Терпить... кохає.... ох! яка я щаслива! (цілує Ягу, плаче, і сьміється в радості).

Я г а: — Коби ти тілько схотіла... ко-

Бісь словом ласкавим до нього заговорила, вернув би до ватаги разом з дитиною... повандрував-би з нами... Щож? пташечко! спробуй лиш!

Аза (грізно): — Що я маю пробувати?... я його намовляти?... його, що два рази кинув мене підло, два рази зрадив, для білявої мужички!... два рази втік переді мною!.. Я єго пробувати, просити, гласкати, благати?... Ох! скорше душу видерлаби я з себе, скорше вдусилась власними руками, чим би то вчинила для нього... ох! (переходить).

Яга: — О! в тобі кипить правдива кров циганська... І я такою за молоду була....

Аза: — Тогою незмірною дурно гнала, лєтіла я сюди, благаючи, змилуваня, ласки!... Я, перед котрою можні пани до стіп ся стелили, срібло і золото сипали... я на вколішках перед ним лежала, а любови молила даремно... чи чуєш... даремно!.. Га!... Яго! за toti муки, за сердечні рани, усіх проклонів днесь для него мало, усіх нещасть съвіта!..

Яга: — Дівчино... схаменись...

Аза: — Ох! залицянем мучити його буду!.. заваблю, прожену... і знов вабити го стану, аж сконає, аж під моїм оком згорить, зпопеліє...

Яга: — Ет кров в тобі заграє і забудеш мести. (Надходить Тумрій, Яга певна що самі ся скорше договорять, хильцем висувається).

ЯВА VI.

(Тумрій і Аза.)

(Тумрій біжить до Ази, але tota побачивши його, здригався і хоче відходити.)

Тумрій: — Азо!... май змилуванє!.. дай слово промовити до себе!... не будь безсердечна!

Аза: — Пусти мене!

Тумрій: — Словечко одно!... одно словечко, з уст твоїх!... оден погляд!...

Аза: — Пусти мене!..

Тумрій (пристрестно): — Ні, не пущу! раз прецінь мусиш мене вислухати,... чого втікаєш переді мною а рівночасно вабиш мене усьміхом, очима.

Аза: — Ваблю, кажеш?... Не вір ти усьміхови, поглядови тому, вір мому слову, я тебе ненавиджу!...

Тумрій: — Не правда!... ти... ти мене любиш, дармо запиратись... перечити тому, що для мене чуєш.

Аза: — Що чую... ненависть!... погорду і ненависть!

Тумрій: — Ти?! ти Азо, погорду, ненависть для мене, коли от тут у ніг твоїх лежу, колим так нещасний!...

Аза: — Нещасний?!.. ох!.. скажи, повтори ще раз твоє слово, оно для мене, мов съпів соловія!

Тумрій: — О!.. Азо лята!...

А з а: — Сыпівай мені, соколику, я слухати буду, не рушу ся з місця поки цілої пісні не досягнеш....

Т у м р і й: — Мовчи! їдовита! не ви-диш яку терплю муку, яким коханем горю я для тебе....

А з а: — Для мене?... Ха-ха-ха! а Мотруна.... ха-ха-ха! по дві хочеш мати, не-наситний гаде?! ха-ха!... може то і хитро, та зі мною не вдасть ся!... Аза не може мати суперника. Де вона витає, там іншої не буде; де друга буде, там Ази не найдеш!...

Т у м р і й: — А однак ти мусиш бути моєю! мусиш!.. (хватає єї в обняття).

А з а (видирась): — Геть від мене!

Т у м р і й (пристрестно): — Ні, я тебе не пущу!... Ти для мене тутки прийшла, вернулась для мене!... Ти мене кохаєш і знала, що я тебе покохати мушу... Отже звершилось чого ти хотіла. Ми тепер разом і жадна сила сьвіта нас вже не розлучить.... (пригортає єї до себе).

А з а: — Пусти мене!...

Т у м р і й: — Ох!... яким вогнем горять твої лиця... скілько блискавиць в твоїм карім оку... ох!... Азо! Азо!... яка ти чудова! Ох! сам не знаю, що зі мною ся діє.

А з а (вириваєсь): — Геть від мене!... нусти!... втікай!... бо як тя зобачить мій пан зі двора, мій коханок, то як пса звідси вигнати тя скаже.....

Т у м р і й: — Що?.. коханцем чваниш

ся перед мною, коханцем? Я єго убю, коли ще раз нога твоя до двора поступить! Чуєш, я його заріжу!...

А з а: — А, вбивай собі!.. я собі другого найду, знайду їх тисяч... а твоєю не буду ніколи, ніколи!...

Т у м р і й: — Стережись, кажу, не грайсь так розпухою моєю! (входить Яцко з оберемком хворосту на плечах, побачивши їх, кладе вязанку, на землю, сідає на нїй і прислухується).

А з а: — З роспухою? га!.. дякую тобі, Духу великий!.. Вкінци і моя вибила година, година пімsti! так! оскілько перше кохалам тебе всіми думками, без кінця, без міри, о скілько, крім тебе, очі мої не бачили нікого на сьвіті а думка, разом з тобою жити, була для мене небом солодким, о скільки ти тепер мені противний: ненавистний серцю мому, підлій і нужденний, мов той хробак, що по землі беться.

Т у м р і й (з роспухою): — Ох!.. ох!.. се пекло!...

А з а (як висше): — А тепер до двора, до пана! до щастя, розкоші! (вибігас съміючись мов несамовита).

ЯВА VII.

(Тумрій і Яцко.)

Т у м р і й: — Га!.. досить вже мук тих страшних пекольних!.. довше не витримаю, посторонка мені!.. на дерево!

Яцко (студено): — То вже давно
треба було вчинити!...

Тумрій: — Що се?

Яцко: — Добрийдень, циганчуку!...

Тумрій: — Ти тутки?!

Яцко: — А чомуж би ні? Може і я
тут закохавсь у якій чорній відьмі. Чи
може я не кавалер? не хлопець свободідний?..
Мені-б навіть тоє борше пасувало, ніж
тобі, синку любий, бо хоч ти там о жінку
не дуже то збаєш, прецінь є в тебе жінка,
а навіть дитина. Тілько видко в великого
пана забавитись хочеш, любоців, коханок
забагаєш.. гу-гу-гу! Даруй житя!

Тумрій: — Не муч мене, чорті!

Яцко: — Я тебе мучу? Господи ла-
скавий!... Таж я перший за тебе дав би ся
потяті. Велике діло, що радбись погуля-
ти... від того ж ты молодий, хороший, очі
світяться в тебе мов в голодного вовка,
а зубом хоч желізо тяти!... при тім бога-
тир! Я сам на твоїм місци робив бим то
само...

Тумрій: Яцку!..

Яцко: — Мотруну най там чорт пір-
ве, і тоє мале, чого дурна завірила? Добре
їй так, добре!... Я єї не жалую ні крихіт-
ки, чуєш, гу-гу-гу! ні крихітки!... Чуєш, гу-
гу-гу! До того змарніла, споганіла, аж
годі подивитись!... Колись дівка як мак
він городі а тепер що?... труп, опириця!.. і
любить тут таку тріску,... пожаль ся Боже!

Та ти мудрий, циган, фільозоф, зараз собі порадив, знайшов другу, гожу здорову, румяну. Єх нема то як такий розум циганський мати, гу-гу-гу!

Тумрій: — Замовчи, замовчи до чорта! бо скаменієш як скажу, що робити хочу!...

Яцко: — Гу-гу-гу!.. даруй жите!.. мудрагель з тебе.

Тумрій: — От тут на першій ліпшій галузі... (відвязує з себе пояс).

Яцко: — Побаламкати троха!.. -гу-гу-гу! тільки міцну галузь вибирай, і дерево не аби-яке... але говори собі здоровий... гу-гу-гу! не вірю!.. або тобі зле на сьвіті саме тепер, колись сумлінє відкинув. Тобі жити а не вмирати на божім сьвіті.

Тумрій: — Той пояс робила Мотруна.

Яцко: — Гу-гу-гу! Добрый з него стричок, мягкий, делікатний... Я так все і думав, що ти на стричку скінчиш, тільки не вірив, щобись сам собі заложив його. Гу-гу-гу! Даруй жите! сам...

Тумрій: Тай Мотруні буде лекше, як мене не стане.

Яцко: — О, лекше то певне, товаришу любий, громада, чи двір зараз заопікують ся двома сиротами.

Тумрій: — Занеси їй від мене мій привіт останній!..

Яцко: — Останній, кажеш?.. а щож

то чи з ватагою вибираєш ся... на вандрівку?

Тумрій: — О, вже з місця не рушуся більше! Кождий день може мене оглядати!...

Яцко: — Гу-гу-гу! на галузі ніби!... ет жартуєш, цигане коханий, бо думаєш, що я до того не допущу... за живо відріжу!... тілько в мене навіть ножика нема при собі гу-гу-гу! Мудрий з тебе фільозоф! гу-гу-гу! на всі штири кутий, тілько серце як в заяця....

Тумрій (зригнувшись, оглядаєсь з поза дерева): — Ох!..

Яцко: — А правда, боїш ся?... нема відваги!... Ябим тобі допоміг, з цілого серця при тій роботі, тілько кажуть, з тога біда може вийти... гу-гу-гу!... Але перебивати тобі не буду, навіть до села не дам знати, аж добре застигнеш....

Тумрій: — О! чорт! досить еже глумовання твого! Попращай Мотруну, наймені простить нескаяне лихо. Бувай здоров! такий я бідний, що навіть нічого на памятку дати тобі не можу!... Прощай! (сіпаючи пояс, котрий сплітав в руці, оглядаєсь за деревом, де би повіситись.)

Яцко: — Спасибі, що мене згадав, за твою зичливість тобі я дерево, пригідне покажу... кажу ти деревце, як съвічка!.. (показує в кулісу на право) о, о, о! видиш он-те он-те! над пропастию. Тілько спіши ся... куй, поки горяче! (Тумрій сплітаючи пояс вибігає на право).

Яцко (за ним): — І пеньок є, як би
хто навмисне приладив для тебе (стає
при кулісі і приглядається) Гу-гу-гу! Як-
жеж він звиваєсь! (наслідуючи рухи Тум-
рія) Но, так, так на пеньок! добре... гу-
гу-гу! Добре циганчуку!... галузь витри-
має... а тепер тільки шийку кругленько
(плеще в долоні) гульк! (кланяючись низь-
ко капелюхом) А, а, ,а а! за те поклони-
тись варто до землі самої (поступаючи
до переду сцени з вдоволенем) Справед-
ливий чоловік!.. ані стова!... заплатив як
міг гу-гу-гу!... кругом праведник, а до то-
го і не дурень, пізнав, що другим заваджає
на сьвіті, тай душу без клопоту виправив
до пекла (зітхаючи). Ех, хоть він циган,
та було в нім доброго не мало (з чутем)
Зрештою осудить його Господь справед-
ливий. (споглядаючи в кулісу). Но тепер
вже ніхто му не перебє, хотьби і надій-
шов хто... (накладає капелюх і хоче відхо-
дити, в тім надходить Мотруна, шукаючи
за хворостом).

ЯВА VIII.

(Яцко і Мотруна.)

Яцко (наляканий): — Ох! Ісусе Хри-
сте! Мотруна! Боже милосердний!... Мот-
руна, тут... в такій хвили! Матінко Хри-
стова (підбігає) Мотруно, Мотруно!... за
чим ти сюда прийшла?

Мотруна: — По нього, по чоло-
віка!

Яцко: — Що тобі по голові снуєть

ся, його тут нема... вертай душком, вертай до хати, я там прийду до тебе... Іди собі звідси, на милість божу... іди звідси, іди, іди! (задержує єї в глубині сцени, і не пускаючи в той бік за куліси, де повісив ся Тумрій).

М о т р у н а: — О! я не бою ся... я муши його відобрести... Від вчера виживаю його надаремно... на ніч не вернув ся... він тут мусить бути... тут при ній!...

Я ц к о (намагаєсь бути спокійним): — Та щож тобі снить ся? Його тут нема, він пішов до міста, до Рудні... я тобі зараз приведу... вертай тілько до хати, до дитини... іди, іди! (спостерігає надходячу Азу) О, а!....

ЯВА IX.

(Тії і Аза.)

(Обі жінки підходять до себе, через хвилю поглядаючи на себе ненавистним оком.)

М о т р у н а: — Де він?..

А з а (глумливо): — В кінци до мене приходиш!... до мене, чи знаєш, хто я?

М о т р у н а: — О, пізнаю я тебе.... хоть ніколи в житю на очі тебе не бачила.. ти Аза!... ти мені чоловіка звела (рішучо) Де він!?

А з а: — Треба було перше питатись, о нього... покісся мені його видерла! собі привластила.

Мотруна (чіпаючись одежи Ази):
— Де він? де... віддай мені його! ти... ти...
мені його видерла!...

Аза: — Га, проклята мужичко!... ти,
ти, сама злодійкою, бо ти мені його вкra-
ла. Він циган, до мене належав, до ватаги,
ти його затуманила, пірвала!...

Мотруна: — Чуєш, чарівниця? де
він? де? Віддай мені його!... він мій... він
мій чоловік!... батько моєї дитини!... Від-
дай мені його! Тумрію!... Тумрію!.. де
ти?

Яцко: — О! Боже великий! як його по-
бачить.

Аза: — Шукай, клич його!.. але все
надаремно! Він, він вже до тебе не верне!
Він вже мій!...

Мотруна: — Ні, сьому не бути ні-
коли!

Аза: — Ти мені вкrala коханка, я
тобі беру чоловіка!.. Знай раз, як циганка
мстить ся (чути голоси) Ох! що то за
гамір?

Кількох циганів (за сценою): -- Ох!
Тумрій!... пробі! Тумрій!...

Мотруна: — Зовуть його!.. Боже
великий! він тут (хоче бігчи).

Яцко (стримує єї): — Мотруно!...

Аза (неспокійно): — Що тут дієсь?
Що значить той галас?

Янча (перебігає сцену): — Тумрій!
Тумрій!... гей там! Апраш!... Пузя!...

А з а: — Ішо се? (поглянувши в сторону, звідки розносять ся крики, завкриває лицце і кричить "несамовита") Ох!...

М о т р у н а (підбігає і спостерігає на галузі Тумрія) Матінко Христова! (мліс на руках Яцка).

ЯВА X.

(Тій, Янча, Апраш, Пузя, Витъва, Діго, цигани циганки.)

Я н ч а (вертає з лівої): — Пузя! Діго!.. сюди!.. скорше! (зі всіх сторін збігають ся цигани).

У с і: — Духу великий! Тумрій!

А з а (здавленим голосом, витягаючи руки за кулісу): — Ратуйте! Він не може вмерти! рат... (вибухає судорожним плачем) Ох!...

А п р а ш (поважно): — Довершилось до кінця, що там в горі призначено було! (приносять трупа Тумрія).

А з а (припадає до тіла): — Тумрію! Тумрію мій! соколе ясний!.. Ох, мертвий студений! (заводить) Ох! ха-ха-ха! го! го! я його забила (бігає від одного до другого, заломлює руки, рве волосє) Ратуйте, люди добрі! він не може вмерти! Його я втратити не можу! помочі!.. ратунку! (обіймає коліна Апраша) Апрашу!.. жите своє віддам, себе віддам тобі, тільки ратуй його, буду твоєю... чуєш?... бери мене, тільки, тільки Тумрія ми віддай, віддай соко-

ла мого!.. Змилуваня!.. ласки!.. змилуваня прошу.. ох!..

М от ру на (опамяташись через хвилю, при помочі Яцка, наближаєсь до Тумрія непевним кроком, вклякає перед його тілом і заливається сльозами).

Тумрію! не жиє!.. не жиє!.. ох!..
Господи милосердний! (підносить руки до молитви).

А з а: — Не жиє? ох! отже і я умру з ним разом! (припадає до тіла Тумрія і скриває голову на його груди).

А пра ш (відбирає нагайку Пузі, котрий стоїть зовсім оставлій, до жінок) Пильнувати єї!..

Я ц ко: — Но Яцку! тепер хата за селом на твоїй опіці (до Мотруни) Ходи!..

М от ру на (клячучи): — Ні, Яцку, остань і помолись зі мною!.. (підносить руки і очі до неба, Яцко вклякає при ній).

А пра ш: — А ви діти, далі в дорогу. Втікаймо із тих місць нещасливих! і з того села тричи проклятого! (показуючи на Азу) Беріть єї! (цигани відривають силоміць Азу від тіла Тумрія і виводять зі собою. По хвилі стають разом до походу, і съпіваючи відходять. На сцені остає Мотруна і Яцко, клячучи над тілом Тумрія і поглублені в молитві.)

(Съпів циганів.

(Жалобний хор.)

Вже вічним сном спочив наш брат коханий,
Молім ся, братя, в жалости нїмій,
Най дух його полине в край незнаний
І Бог му дасть блаженний супокій.

Завіса спадає.

Конець.

РЕКВІЗИТА.

Гарац, барилка, чарки, 3 молотки ковальські, 2 ке-
мениці, колесо старе, курка чубата, 10 цегол, ковано,
котел, дрова, піпірітус в мишчині, сито, хліб, коралі
шляшки, килишки, стяжка зелена (на 2. сторон.), го-
ловня, 2 сокири хворост (вязка), свиставка, 2. палиці
і огонь бентальський.

